

ΒΑΣΙΛΗΣ ΦΡΑΓΚΟΣ

ΕΛΛΗΝΟΚΕΝΤΡΙΚΑ

Δ Ο Κ Ι Μ Ι Α

**ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1961**

E.Y.D της K.t.P
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Μὲ τὸ τελευταῖο μου δοκίμιο «Διαλεκτικὸς περσοναλισμὸς—Κριτικὴ θεμελίωση» (Θεσσαλονίκη 1958) ἔκλεισε δι πρῶτος κύκλος μιᾶς θεωρητικῆς πνευματικῆς προσπάθειας γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς καινούριας μορφῆς σκέψης, ἡ ὅποια νὰ ἀνταποκρίνεται ἐνιαῖα στὶς ὄλικὲς ἀνάγκες καὶ τὰ πνευματικὰ αἰτήματα τοῦ ἀνθρώπου στὴ σημερινὴ Ιστορικὴ πρόβασή του. Ἡ προσπάθεια τούτη στηρίχθηκε σὲ μιὰ προσωπικὴ συνθετικὴ παρόρμηση προσδιορισμένη ἀπὸ τὴν προβληματικὴ τοῦ καιροῦ μας, σὲ μιὰ ἀσύνειδη μέσα μου ἐπενέργεια τῶν Ἑλληνικῶν πνευματικῶν καταβολῶν καὶ στὴ συνειδητὴ ἀξιοποίηση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀπὸ τὸν Καρτέσιο ἴσαμε σήμερα. Ἡ τελευταία ὅμως αὐτὴ ἀξιοποίηση βασίσθηκε σὲ μιὰ κριτικὴ συνειδητοποίηση τῶν θεμελιακῶν ἀντιφάσεων τῆς νεώτερης εὐρωπαϊκῆς κοσμοθεωρίας καὶ βιοθεωρίας, ἡ ὅποια ὁδήγησε στὴν ἐπίγνωση τῶν αἰτίων τοῦ σύγχρονου μηδενιστικοῦ ἀδιεξόδου της.

Ἐτοι ἡ σκέψη μου, διαπλασμένη μ' αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ διαδικασία καὶ ἀναζητώντας διέξοδο, προσέγγισε μιὰ θεώρηση τοῦ "Οὐτος, μέσα ἀπὸ τὴν ὅποια ἀντίκρυσε τὸν Ἑλληνικὸν φιλοσοφικὸν στοχασμό, καὶ μάλιστα στὶς πρῶτες «συστατικὲς» πηγές του— μὲ μιὰ νέα διπτικὴ διότελα διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη ποὺ μᾶς ἔχει συνηθίσει δι γαλλικὸς δρθιολογισμὸς ἢ δι νεφελώδης γερμανικὸς ιδεαλισμός. Κ' ἡ καθαρὰ Ἑλληνικὴ αὐτὴ διπτικὴ τοῦ «Ἑλληνικοῦ», ἡ τέσσα διμόλογη, ὅπως πιστεύω, μὲ τὰ πανανθρώπινα πνευματικὰ αἰτήματα τῆς ἀτομικῆς ἐποχῆς, μ' ἔφερε συνειδητὰ πιὰ

στις ελληνικές πνευματικές μας ρίζες, ώστε νέα θεώρηση του "Οντος, μολονότι σύγχρονη, να βρή κοντά σ' αυτές έδαφος έξαιρετικά οίκειο, γρήγορο καὶ στερεό.

Κατὰ τὴν περίοδο λοιπὸν μιᾶς τέτοιας «έλληνικῆς» πνευματικῆς κυριαρχίας ἔχουν γραφῆ τὰ σύντομα αὐτὰ δοκίμια καὶ γι' αὐτὸν ἀτῇ συμμερινὴ κοινὴ ἐκδοσή τους παίρνουν τὸν τίτλο •'Ελληνοχειτρικά». Ο κοινὸς πνευματικὸς πυρήνας, δόρποιος τὰ στηρίζει, νομίζω πὼς δικαιώνει τὴν ἑνιαία δημοσίευσή τους, ἔτσι ώστε νὰ συγχωροῦνται δρισμένες ἀναπόφευκτες ἐπαναλήψεις ποὺ διεβλούνται στὴν ἀρχικὴ αὐτονομία τοῦ κάθε δοκιμίου.

Θέλω νὰ ἐλπίζω δτι, καθὼς ἡ ἐκδοση τούτη δὲν ἔχει τὸν εἰδικὸ χαρακτῆρα τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν ἔργων, θὰ προσφέρῃ τὴν εὐκαιρία γιὰ μιὰ πλατύτερη καὶ βαθύτερη ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους πνευματικοὺς ἔργατες τῆς χώρας μας καὶ τὸ εὐρύτερο πνευματικὸ κοινό, γύρω ἀπὸ ἕνα πρόβλημα ἀλληλένδετα ἀνθρώπινο καὶ ἔθνικό.

Ο ΖΩΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Μέχρι τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα ή φιλοσοφία, ἀφοῦ κατέβηκε στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀπλῆς «θεωρίας γιὰ τὴ γνώση», θεωρεῖτο ως μελλοθάνατη, χωρὶς πιὰ ἔλπιδα καὶ δυνατότητα ζωῆς. «Ο ἐπιστημονισμός», ποὺ διεκήρυξε δὲι οἱ «ἐπὶ μέρους» ἐπιστῆμες ὑπεραρχούν γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὴν ἔξωτερην καὶ ἔσωτερην πραγματικότητα, δὲν ἔβλεπε ποιὲς ρόλος ἀπέμεινε γιὰ τὴν παλιὰ «δέσποινα» τῶν ἐπιστημῶν. «Ο διαλεκτικὸς ὄλισμὸς ἔξαλλου, περιορίζοντας τὴν φιλοσοφία στὸ ρόλο τῆς «ἐπιστήμης τῶν γενικῶν γόμων που καθορίζουν τὴν κίνηση τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητας», μετέτρεπε οὐσιαστικά τὴν φιλοσοφία σὲ θεραπαιγίδα τῶν φυσικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν: ή δέκαγγελία «τοῦ θανάτου τῆς (γερμανικῆς) φιλοσοφίας» ἀπὸ τὸν Φρ. "Ἐγκελς εἶχε αὐτὸς τὸ νόημα.

"Ωστόσο ἀπὸ τὶς ἀρχές ἀκόμη τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, ἡ φιλοσοφία ἔρχεται μιὰ σθεναρὴ ἀντίσταση, διεκδικώντας τὰ δικαιώματά της, ὑπερασπίζοντας τὴν ὑπερβη̄ ένδειος ζωτικοῦ δικοῦ τῆς χώρου, ἀδιάσπαστα δεμένου μὲ τὸ τραγικὸ νόημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης μέσα στὸν Κόσμο. Σήμερα, δέκαν πιὰ ἡ φιλοσοφία ἔκανε βήματα δλότελα δικά τῆς καὶ σταθερά, δέκαν ἡ ἀτομικὴ ἐποχὴ σύνοικε μὲ μεγάλους θριάμβους τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς, τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ μέλλον τῆς φιλοσοφίας ξαναγυρίζει μὲ μεγαλύτερη δέξιητα, καθὼς ὁ ἀνθρωπὸς πασχίζει ν^o ἀνοίξη τὸ δρόμο του, στὴν ἐπική καὶ τραγική αὐτὴ ἐποχή.

"Η φιλοσοφία, δυνατή καὶ ζωηφόρα, γεννήθηκε στὶς ιωνικὲς πόλεις τὴν ίδια ἐποχὴ ποὺ τὸ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα σκορποῦσε τὶς πρώτες του λάρμασις. Εἶναι προορισμένη λοιπὸν νὰ σύνσῃ τώρα ποὺ οἱ ἐπιστημονικοὶ θρίαμβοι ὑπερακόντισαν τοὺς μύθους. Η ἀντίθετα εἶναι σήμερα ὑπέρποτε ἀναγκαῖα γιὰ νὰ δηγγήσῃ καὶ πάλι τὸν ἔσωτερην πεινασμένο ἀνθρωπὸ στὴ ρίζα καὶ τὸν πλοῦτο τῆς Ζωῆς: 'Η θριαμβευτικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸ διάστημα

θά σένοι ή θ' ἀγάψη πιὸ δυνατά τὸ πανάρχαιο ἔρωτημα γιὰ τὸ «Ὄν ὡς Ὄν»:

'Η ταυτόχρονη γέννησαὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης στὴν ἐποχὴ τῶν μεγάλων τραγικῶν προσδιορίσθηκε βασικὰ ἀπὸ δύο δρους. 'Ο πρῶτος ἦταν ἡ προβολὴ στὸ κοινωνικὸ προσκήνιο τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσωπικότητας, χάρη στὴ διαμόρφωση τῶν πρώτων δοτικῶν κοινωνικῶν σχέσεων στὶς ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Ἰωνίας. 'Ο δεύτερος δρός ἦταν ἡ ἀγύφωση τῆς ἀνθρώπινης διανοητικότητας, πάνω ἀπὸ τὸν ἄμεσο φυσικὸ ἐμπειρισμό, ποὺ ξέδωσε στὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὴ δυνατότητα καὶ ἴκανότητα μιᾶς καθολικῆς ἀφαίρεσης. Πραγματικά, ὁ πόθος, ἡ «φιλία τῆς Σοφίας», ἔγινε τότε δυνατή, δταν ἡ ἑλληνικὴ πνευματικὴ ἴδιοφυΐα, μ' ἔνα ἀλμυρὸ δύναμης καὶ ζωῆς, προχώρησε πέρα ἀπὸ τὴ μελέτη καὶ εἰς ἕρεντα τῶν συγκεκριμένων δυτῶν στὴν ἀπορία γιὰ τὸ Ἰδιο τὸ Ὄν, ποὺ ἡ γεμάτη αἴγιγμα καὶ μυστήριο εἶδηση τῆς παρουσίας τοῦ ἀποτελεῖ τὴν Ἰδια τὴ Συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα πρῶτο, κάτω ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δρους, ἀδραξε τὸ πρόβλημα γιὰ τὸ Ὄν, ὡς ζωτικὸ πρόβλημα τοῦ συγειδητοῦ δυτος, τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, καὶ μὲ τὴ διαλεκτικὴ σκέψη ἀνδρικὰ ἐπιχείρησε νὰ ἔκπορθήσῃ τὸ αἰνιγματικὸ νόημα τοῦ Κόσμου.

'Γπάρχουν δμως; σήμερα ἀγάλαγοις κοινωνικοὶ - πνευματικοὶ δροις γιὰ νὰ διαπηδήσῃ ἀθεντικὰ μέσα στὰ στήθη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου τὸ δυτολογικὸ καὶ ἀνθρωπολογικὸ ἔρωτημα; 'Απάντηση στὸ ἔρωτημα αὐτὸ μπορεῖ νὰ δοθῇ μόνο μὲ τὴ διαλεκτικὴ γλώσσα τοῦ Ἡρακλείτου: καὶ ναι; καὶ δχι! Ναι, δταν δοῦμε τὰ σημερινὰ κοινωνικὰ δεδομένα στὴ δυναμική, ἐσωτερικὴ καὶ μελλοντικὴ προσπτικὴ τους' δχι δταν ἀντικρύσσουμε στατικὰ τὴ σημερινὴ πραγματικότητα. Διότι ἀναμφισβήτητα, δπως ἔχουν σήμερα τὰ πράγματα, δ ἀνθρωπος δχι μόνο δὲν είναι προσωπικότητα μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωή, ἀλλ' ἀντίθετα ἔχει ὑποστῆ μιὰ πλήρη ἀντικειμενοποίηση κ' είναι δλοκληρωτικὴ δέσμιος ἐνδε τεχνικιστικοῦ ἐμπειρισμοῦ. 'Ἄς μη μᾶς ἀπατοῦν οἱ μεγαλόστομες διακηρύξεις κ' οἱ δικηλεῖς «ἰδεολογίες»: δ ὀτεναγμὸς τοῦ πνεύματος — κοινὸς στὴ σύγχρονη φιλοσοφία, ποίηση, πεζογραφία καὶ ζωγραφική—είναι δ ἀδιάψευστος μάρτυρας. Οἱ ἀνθρωποι σήμερα είναι ἔξαρτηματα τοῦ τεχνικοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ ποὺ περιστρέφονται στὴ

«δίνηρ» του καὶ γι' αὐτὸν ἀναγκαστικὰ διαιπλάθουν τὴν «οὐδαία» τους σύμφωνα μὲ τὸν τεχνικιστικό, φτομικιστικό, χερδοσκοπικό, παράλογο «ρυθμό» του. Καὶ ἀπὸ μιᾶς τέτοιας «μαζικοποίησης» τῶν ἀνθρώπων καὶ μιᾶς τεχνικιστικῆς «έξειδίκευσης», πῶς εἶναι: δυνατό νὰ ἀναπηδήσῃ τὸ ἀνθρωπολογικὸ πρόβλημα στὸ ἀναπεπταμένο πεδίο μιᾶς δυτιολογικῆς καθολικότητας; Δίχως τὴν προσολὴ τοῦ ἀκέριου ἀνθρώπου μὲ τὶς διαστάσεις ποὺ τοῦ παρέχει ἡ ἔνταξη του μέσα στὴν δλότητα τοῦ δυτοῦ, πῶς νὰ ὑπάρξῃ ἡ φιλοσοφία, αὐτὴ ἡ τραγικὴ, ἄλλη διαυγχράτητη καὶ ζωηφόρη δρμή τοῦ συνειδητοῦ δυτοῦ πρὸς τὸ «Οντως» Οὐν;

Ἐντούτοις, ἐάν τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα δὲν μπορεῖ νὰ κατακτήσῃ σήμερα τὴν ἀκερισσύη του, αὐτὸν δὲ σημαίνεις δις: ἀφήνεταις ἀνώδυνα σὲ μιὰ παραίτηση. Ἀντίθετα, μέσα σ' ἕνα κόσμο ἔχθρικό, οὐδὲνα περιβάλλον ποὺ τὸ ἀρνιέται, προβάλλεις μιὰ σθεναρή ἀμυνα καὶ συγκεντρώνεις τὶς δυνάμεις του γιὰ τὴν μελλοντική του ἔξερμηση. Πραγματικά, αὐτὴ ἡ στροφὴ τοῦ σύγχρονου φιλοσοφικοῦ πνεύματος πρὸς τὴν «ὑποκειμενικότητα», τὴν «ὕπαρξη», τὴν «ὑπόσταση» τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἀναδίπλωση ἀτομικιστική —ὑποταγὴ στὸ «πνεῦμα» τῆς κοινωνικῆς διάρθρωσης, διὰς ζητεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ δ Lukacs. Εἶναι οὖσιαστικά μιὰ στροφὴ ἀναζήτησης τῶν δυτιολογικῶν δεδομένων μέσα στὸν ἐσωτερικὸ χῶρο τοῦ ἀνθρώπου, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ δλη διαρρόθμιση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς στηρίζεται στὴν ἀρνησή τους. Ἡ ἀναζήτηση βέβαια τούτη δὲν εἶναι καθόλου ἀπρόσκοπη, οὔτε καὶ πλήρως συνειδητή: μέσα στὸν ἐσωτερικὸ χῶρο τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου συμπλέκονται τὰ διαιώνια δυτιολογικά στοιχεῖα καὶ οἱ φυχολογικὲς περιπλοκὲς ποὺ προσδιορίσθηκαν ἀπὸ τὴν ἀντιανθρώπινη διάρθρωση τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Ἡ διαφορὰ λ.χ. ἀνάμεσα στὸν ὑπαρξιακὸ φιλόσοφο M. Heidegger καὶ στὸν ἀρχηγὸ τοῦ γαλλικοῦ ὑπαρξιομοῦ J. P. Sartre, βρίσκεται στὸ γεγονός δις: δ πρῶτος ἀναζητεῖ κυρίως—καὶ ἐγγίζει—τὰ πνευματικά, δυτιολογικὰ δεδομένα τῆς ὑπόστασης, ἐνῷ δ δεύτερος περιγράφει κυρίως —μὲ τὸ ἀναμφισθῆτο συγγραφικὸ ταλέντο του—τὶς ἐσωτερικές, φυχολογικὲς περιπλοκὲς τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Πέρα διμῶς ἀπ' αὐτὲς τὶς διαφορές, δλόκληρος δ σύγχρονος φιλοσοφικὸς σταχασμὸς στὴ γενική του τάση, μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι «έκφρα-

ση» ή «άπολογία» τού διπάρχοντος, άποτελεῖ ανένδοτη διπεράσπιση τού «κοομικού» άνθρωπινου δικαιώματος, που διατηρείται άτοριο μέσα στὸν «έσωτερικό χώρο» τού άνθρώπου, μ' δλη καὶ παρ' δλη τὴν καταδυνάστευση τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Διότι: ή αναμφισβήτητη διάσταση τῆς σύγχρονης φιλοσοφικῆς σκέψης — διποὺς διλλωτε καὶ τῆς σύγχρονης τέχνης — μὲ τὴν «έξωτερική» ή «φυσική» πραγματικότητα διφείλεται άποκλειστικὰ στὸ γεγούνδες διει «έρυσική» πραγματικότητα ἔχει: διποστή μιὰ «μηχανιστική» παραμόρφωση, προσδιορισμένη ἀπὸ τὸν «τεχνικού» τῆς κοινωνικῆς μιὰς διαρρύθμισης.

Ἐπειδὴ διμῶς ἐπανειληγμένως γίνεται λόγος γιὰ «τεχνικό», δις μὴ νομισθῆ πὼς θεωροῦμε αἰτία δλης τῆς ιδιόρρυθμης άνθρωπινῆς δραματικότητας αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς. «Η θεωρία πὼς ή σημερινὴ πνευματικὴ χρίση τοῦ άνθρωπου πηγάδει ἀπὸ τὴν ἀσύμμετρη ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς του σὲ σχέση μὲ τὴν ἡθικὴ του καθυστέρηση. ἔχει πολλοὺς διπαδούς ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ εἰλικρινὰ διπερασπίζονται τὴν «έσωτερικότητα» καὶ τὴν «πνευματικότητα» τοῦ άνθρώπου. Μιὰ βαθύτερη διμῶς διείσδυση στὸ πρόβλημα δείχνει πὼς δχ: ή μεγάλη ἀνάπτυξη ἀλλ' ἀντίθετα ή ἀνεπαρκής ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τῆς «τεχνικιστικῆς» καταδυνάστευσης τοῦ σύγχρονου άνθρωπου. Πραγματικά, δσο ή τεχνικὴ παραμένει ἀκόμη ἀναπτυγμένη στὰ σημερινὰ ἐπίπεδα, δ ἀνθρωπος θ' ἀποτελῇ μέρος, ἐξάρτημα τοῦ τεχνικοῦ - παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ τῆς κοινωνίας καὶ θὲ διφίσταται τὴ σημερινὴ «τεχνικιστικὴ» καταδυνάστευση. Μόνο δταν ή τεχνικὴ φθάσει στὸ βαθμὸ μιὰς τέτοιας ἔξέλιξης, ώστε δ ἀνθρωπος, μὲ τὴν κατάλληλη διαρρύθμιση τῆς κοινωνικῆς του δργάνωσης, γὰ κυριαρχήσῃ πάνω στὸν παραγωγικὸ - τεχνικὸ μηχανισμό, ή προσδολή τοῦ ἀκέριου ἀνθρωπίνου προσώπου θάναι καὶ πάλι ἀντικειμενικὰ δυνατὴ στὸ προσκήνιο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. «Η λόση λοιπὸν δὲ βρίσκεται «πίσω», σὲ εἰδυλλιακές «έπιστροφές», ἀλλὰ μπροστά, σὲ μιὰ πραοπτική, ποὺ ἀν παλαιότερα φαίνοταν οὐτοπιστική, σήμερα στὴν ἀτομικὴ ἐποχή, προβάλλει θετικὰ πραγματοποιήσιμη καὶ καθόλου μακρυνή. Καὶ τὸ ναὶ γιὰ μιὰ καινούρια ἐπανατοποθέτηση τοῦ δυτολογικοῦ προβλήματος, γιὰ μιὰ καινούρια γέννηση τῆς φιλοσοφίας θεμελιώνεται σ' αὐτὴ τὴν έστο-

ρική - κοινωνική προοπτική που είναι ταυτόχρονα καὶ προοπτική τῆς άπελευθέρωσης τῆς πνευματικῆς αἰσθαντικότητας τοῦ ἀγθρώπου. Μιὰ διαρρύθμιση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς που δὲ θὰ στηρίζεται στὴν ἀρνηση ἀλλὰ στὴν κατάρχη τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας, θὰ δημιουργήσῃ τοὺς δρους, ὅστε νὰ τεθῇ τὸ δυτολογικὸ ἔρωτημα καὶ πάλι: ζωτικὰ δικαιαὶ στὴν παλαιὰ «έλληνική» του ὥρα. Μιὰ καινούρια δουλεία (αὐτὴ τῇ φορᾷ δύμας δχι τῶν συνανθρώπων ἀλλὰ τῶν μηχανῶν) θὰ ἀποτελέσῃ τὴν «ύλική» βάσην ἐνδὲ καθολικοῦ καὶ πανανθρώπινου πολιτισμοῦ, μὲς στὸν δποτο θὰ κληθῇ ὁ ἀνθρωπὸς γ' ἀντιμετωπίσην τὴν Ζωὴν καὶ τὸ Θάνατο, τὸ Εἶναι καὶ τὸ Μηδέν.

Ἐὰν δημάς ἡ ἐπανατοποθέτηση τοῦ δυτολογικοῦ προβλήματος θὰ προκύψῃ «γομοτελειακὰ» μέσα ἀπὸ τὴν ίδια τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς, αὐτὸ δὲ σημαίνει δτι θὰ ἐπιτελεσθῇ καὶ μοιραῖα. Κ' ἐδῶ ἀκριβῶς ἐνυκόπτει: δ γόνιμος, δ δημιουργικὸς ρόλος ἐνδὲ ἀληθινὰ πρωτοπόρειακοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ: «Ο ἀξιολογικὸς προσανατολισμὸς τῆς ἀνθρώπινης ιστορικῆς πορείας, ή ἀποκάλυψη τοῦ πνευματικοῦ νοήματος τῆς—ὅστε δ ἀνθρωπὸς νὰ δηγηθῇ στὴν ἐπιτέλεση τοῦ ιστορικοῦ πνευματικοῦ χρέους που καθορίζει τὴν αγαμεριγή κοινωνικὴ νομοτέλεια—ἀποτελεῖν τὰ σημερινὰ ὑπέρτατα καθήκοντα τῆς φιλοσοφίας. Σώντας δλο τὸ στεναγμὸ καὶ τὴν δδύνη τοῦ σύγχρονου πνεύματος, παίρνοντας ἔναν αὐθεντικὸ ἀναστολισμὸ ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τοῦ μέλλοντος, δφείλει νὰ δηγηθῇ τὸν ἀνθρωπὸ στὴ ρίζα τοῦ δντος, ἀπ' δπου ἀνέκαθεν ἀντλοῦσε δυνάμεις, δταν ἔνοιωθε τὴ γῆ νὰ τοῦ προσφέρῃ ἔνα «ἔδαφος ἄφιλο». Ή κατάδειξη μιᾶς καινούριας ιστορικῆς δυνατότητας Ζωῆς ἀποτελεῖ σήμερα τὸ ὑφιστό χρέος τῆς φιλοσοφίας.

Βρισκόμαστε σήμερα σὲ μιὰ φάση τῆς ιστορικῆς πορείας, ἀπ' δπου «αφαιρικὰ» κι ὀλόκληρα μποροῦμε γ' ἀτενίσουμε τὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ δώσῃ λύση στὸ δυτολογικὸ του πρόβλημα. Μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν πηγὴν αὐτοῦ τοῦ προβλήματος, τὶς μεγάλες ιστορικὲς φάσεις ἀπ' τὶς δποτες πέρασε καὶ τοὺς βασικοὺς δρους τῆς νέας, μελλοντικῆς του, ἐπανατοποθέτησης. Ή ιστορικὴ προοπτικὴ τοῦ ἀκέριου ἀνθρώπου, καθὼς μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ἔξω ἀπὸ δποτοδήπετε ταξικὸ ή ἀλλο προσδιορισμό, προβάλλει τὴ συνείδηση τοῦ δντος, που ἔνυπάρχει σὲ κάθε ἀτομικὴ ἀνθρώπινη ὑπερέη. σὲ μιὰ νέα συ-

θετική άρχη για τὴν ἀκέρια σύλληψη τοῦ ἀνθρωπίνου προβλήματος. Πραγματικά, συνειδητοποιώντας τὴν ἔννοια καὶ τὴν σημασία τῆς συνείδησης τοῦ ὄντος, ἀποσαφηνίζουμε τὸ ζωτικό χώρο τῆς φιλοσοφίας, προβάλλοντες τὴν ζεχωριστή καὶ αὐτοδύναμη προβληματική της καὶ εἰσχωροῦμε στὴ φύση καὶ στὸ χαρακτήρα τοῦ δυντολογικοῦ προβλήματος.

‘Η συνείδηση τοῦ ὄντος είναι τῇ βαθειᾷ, ἀμεση ἐδηση τῆς οὐπαρξῆς, τῆς δυντοτητῆς τοῦ κόσμου, μέσα στὸν ἐσωτερικὸν χώρο τῆς κάθε ἀνθρώπεινης μονάδας. Είναι μιὰ φωνὴ παρουσίας ποὺ καθιστᾷ μιὰ ἀπλὴ βιολογική οὐπαρξή, ὑπόσταση πνευματική. Διότι χάρη στὴ συνείδηση τοῦ ὄντος, δ ἀνθρωπος φεύγει ἀπὸ τὸ στενὸ ἀτομικὸ βιολογικὸ του χώρο, κι ἀνοίγεται στὴν ἔνδιητα καὶ τὴν δλότητα τοῦ ὄντος, μετέχει μέσα στὸ ἴδιο τὸ δν, γίνεται ἐκπρόσωπος δλοκλήρου τοῦ «εἰναῖ», γίνεται μιὰ κορυφὴ — δπως εἶπε δ Ειππαπονελ Mounier—«ἀπ’ δπου ζεκιναμύ δλοι: οἱ δρόμοι τοῦ κόσμου». Διότι τῇ συνείδηση τοῦ ὄντος δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὰ μιὰ αἰσθηση τοῦ κόσμου, δπως συμβαίνει σ’ δλους τοὺς λοιποὺς ζωικοὺς δργανισμοὺς (καὶ στὸν ἴδιο τὸν ἀνθρωπο ώς ζωικὸ δργανισμό). Είναι μιὰ εἰδηση γιὰ τὴν δυντοτητα τοῦ κόσμου, ποὺ μεταβάλλεται σὲ αἴγιγμα γιὰ τὸ νόημα τοῦ ὄντος. «Καὶ δὴ καὶ τὸ πάλαι τε καὶ νῦν καὶ δὲλ ζητούμενον καὶ δὲλ ἀπορούμενον τί τὸ ένα. Ο ἀνθρωπος δὲν είγαι ἀπλῶς μιὰ οὐπαρξή ποὺ ἀγωνίζεται γιὰ νὰ ζήσῃ, ἀλλὰ καὶ ποὺ ἔρωταί γιατί ζῇ, ποὺ γυρεύει τὸ νόημα τῆς οὐπαρξῆς. Καὶ αὐτὴ τὴν ἀναζήτησην ὑπάρχει πάντοτε, ἔστω καὶ δεύτερα, κάτια ἀπὸ μύριες μορφές. Είναι μιὰ «δρεζη» ποὺ δὲ σύνεται ποτέ, μιὰ δίψα ποὺ δὲ σταματᾷ, μιὰ ἀπορία ποὺ ἀνοίγεται στὸ δπειρο μὲ τὴν τελευταία πνοή.

‘Απὸ τὴν ἴδια του λοιπὸν τὴν φύση τὸ δυντολογικὸ ἔρωτημα είναι: ἔνα ἔρωτημα μεταβιολογικό, ἔνα ἔρωτημα ποὺ δὲν ἀφορᾷ τὸ πρόβλημα τῆς βιολογικῆς συντήρησης, μολονότι θέτει τὸ πρόβλημα γιὰ τὸ νόημα τῆς Ζωῆς. Είναι ἔνα πρόβλημα ἀξιολογικό, ἥθικὸ στὴν πιὸ εὐρεία ἔννοια τοῦ δρου, πρόβλημα ποὺ ἀγαπηθῇ ἀπὸ τὸ αἴτημα τοῦ ἀνθρώπου νὰ βρῇ μιὰ θετατη δικαίωση μέσα στὸν κόσμο. Διότι τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, χάρη στὴ συνείδηση τοῦ ὄντος, γίνεται μιὰ ἀξία, φορέας ἔνδες ὑπέρτατου κοσμικοῦ δικαιώματος, ποὺ παραμένει ἀναρρίπτετο καὶ ἀπαράγραπτο μ’ δλες καὶ πχρ’ δλας τις δουλείες,

φυσικές, κοινωνικές, πολιτικές, ήθικές. Τό διπλαίσιο έρώτημα δὲν άποτελεί μιά απλή απορία, μιά «περιέργεια», ἀλλὰ μιά καιρικά ἀπαίτηση, που ζητεῖ τὴν ἀπάντηση, τὴν πλήρη ἀνταπόκριση. Γίνεται συνεπῶς ἔνα πρόβλημα τραγικό, τὸ πρόβλημα γιὰ τὸ «εἰλικρίπιον», διαχ ριστα ὁ ἀνθρωπός, μὴ βρίσκοντας ἀπάντηση, «νόημα στὴ ζωή», βρίσκεται αφηγωμένο μέσα του τὸ «μηδέν». Ἡ θανάτισμη περίπτερη τοῦ μηδενὸς δὲ σύνει: τὸ πρόβλημα, ἀλλὰ ἀντίθετα θέτει τὸ τραγικὸ έρώτημα στὴν πιὸ ἐναγώνια φάση του, διατί διαθέτει ἀνθρωπός μοναχός, «ἐνώπιος ἐνωπίφα», καλεῖται νὰ δρῃ τὸ σταυρὸ δλοκλῆρου τοῦ δυτοῦ, τὴν ἀγωνία τοῦ συνείδητοῦ δυτοῦ. Κι ἀυτὴ ἡ ἀνάληψη, μολονότι εἶγαι τόσο μοναχική, εἶγαι πέρα γιὰ πέρα καθολική. Δὲ χαρακτηρίζει μάγιο τὴν «ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος», διόπει φρονοῦσε ὁ Νίτος (καὶ ὑπονοεῖ κάπως καὶ ὁ Heidegger). Διαποτίζει τὴν καθημερινότητα δλων τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, κι ἀν κατά τι διαφέρει ὁ ίδιοφυής (φιλόσοφος ἢ καλλιτέχνης) ἀπ' αὐτούς, ἡ διαφορὰ δὲν ἔγκειται στὴν ὑπαρξη τοῦ προβλήματος, ἀλλὰ στὸ ἀγαμφισθῆτο γεγονός, πὼς ἐνῷ αὐτὸ τὸ πρόβλημα στοὺς ἀπλοὺς διαχέεται στὴν καθημερινότητα, στὴ συνείδηση τῶν μεγάλων ὑπάρχει ὡς πρόβλημα καθημεριγέ «πρώτης ἀνάγκης», ὡς ἀσφυκτικὸ πρόβλημα «ἀναπνοῆς». Μεγάλοι ὑπῆρξαν πάντα οἱ μεγάλοι ἀνήσυχοι (οἱ διπλαίσια ἀνήσυχοι κι δχι βέβαια οἱ φυχολογικὰ δισταθεῖς).

Τὸ τραγικὸ πρόβλημα τῆς ὑπαρξῆς, διαχ ριστα μέσα στὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργεῖ μιὰν ἄλλη διπτική, μιὰν ἄλλη δραστηρ τοῦ κόσμου, πέρα ἀπ' ἔκεινη ποὺ μᾶς γίνεται προσιτὴ μὲ τὴ ζωική μας αἰσθηση· δημιουργεῖ τὸ πνευματικὸ δράμα τοῦ κόσμου, ἔνα δράμα ἀπὸ «σημασίες», ἀπὸ «γνώματα», ἔνα «αἰσθαντικὸ κόσμο». Αὐτὸ τὸ πνευματικὸ δράμα, αὐτὸς ὁ αἰσθαντικὸς κόσμος, φαίνεται «φρανταστικὸς» σὲ σχέση μὲ τὴ φυσικὴ δραστηρ, μὲ τὸν «αἰσθητὸ κόσμο», εἶγαι ἕμως ἀπολύτως «ἄληθινδες» στὴν αὐθεντική, ἀρχική σημασία τοῦ δρου. Διέστι ἀλήθεια σημαίνει στέρηση, ἀρνηση τῆς λήθης, κι ἀκριδῶς τὸ αἰσθαντικὸ πνευματικὸ δράμα τοῦ κόσμου παραμερίζει τὴ λήθη καὶ φέρνει στὴν ἀνθρώπινη συνείδηση τὰ διπλαίσια αἰτήματα, τὰ διπλαία καταλύπτει ἡ καθημερινὴ ἔγνοια τοῦ βίου. Τὸ πνευματικὸ δράμα μακριὰ ἀπὸ τὸ γὰ εἶγαι μιὰ «ἀπάτη», διδηγεῖ στὴν ἀ-λήθεια τοῦ δυτοῦ.

Κι αυτήν άκριδώς τὴν ἀλήθειαν τοῦ δυτοῦ ποὺ φανερώνει: ή πνευματική δραση, θέλησαν νὰ τὴν ἀποδώσουν, νὰ τὴν ἐκφράσουν μὲ «μύθους» καὶ «σύμβολα» δλοὶ οἱ λόχοι. Οἱ «μυθικὲς ἐρμηνείες τοῦ κόσμου» ἔσθι ἔχουν τὴν πηγὴν τους, ἀπ' ἔσθι ξεχινοῦν: ἀπ' τὸν «δραματισμὸν» (παὺ τόσα ἔντονα ἐπεισίως χωρὶς νὰ τὸ πετύχει, φανερώνοντας τὸ σύγχρονο πνευματικὸ δράμα, δ Ρεμπώ).

Καὶ τὸ μεγάλο ἐπίτευγμα τῶν Ἑλλήνων τῆς «ἀξονικῆς ἐποχῆς», (τῆς ἐποχῆς ποὺ γέννησε τὴν ἀρχαία τραγῳδία καὶ προτίμασε πνευματικὰ τοὺς μαραθωνομάχους) είναι δι: τὸ πνευματικὸ αὐτὸ δραματισμὸ τοῦ κόσμου, τοῦ δυτοῦ, πρῶτοι αὗτοι θέλησαν ν' ἀποδώσουν δχι μόνο μὲ μύθους, ἀλλὰ μὲ τὴ διαλεκτικὴ τους σκέψη. Ο Νίτος δχει γράψει: «Ο, τι είναι γιὰ τὸν Ποιητὴ δ στίχος, γιὰ τὸ Φιλόσοφο είναι ή διαλεκτικὴ σκέψη». Κι ἀν αὐτὲς ίσχυει γιὰ κάθε φιλόσοφο, ίσχυει ἀπολύτως γιὰ τὸν Ἑλληνα φιλόσοφο, ποὺ χαρακτηρίζονταν ἀπὸ γνησιότητα δυτολογικοῦ δραματισμοῦ στὸ ἔπακρο, κι ἀπὸ μιὰ σκέψη, δχι τῆς μικρόψυχης «διάνοιας», ἀλλ' αὐτῆς ποὺ δὲ φοβότας τὰ μεγάλα πετάγματα, τὰ ἀποφασιστικὰ ἀλματα ποὺ φέρνουν κατ' εὐθείαν στὶς πηγές. «Η Γέννηση τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ὑπῆρξε μιὰ πράξη τόλμης, πράξη πνευματικοῦ ἀνδρισμοῦ. » Ενας τριπλοῦς ἡρωϊσμὸς δικιμόρφωσε τοὺς μεγάλους πνευματικοὺς γίγαντες τῆς προσωκρατικῆς ἐποχῆς, ποὺ ὑστερα ἀπὸ δύο καὶ πέρα χιλιάδες χρόνια ξαναγρίζουν στὴν ἐποχὴ μας ὡς ἔξιχα ὑποδείγματα φιλοσοφικῆς δρμῆς: «Η κατὰ μέτωπον ἀντιμετώπιση τῶν τραγικῶν ἀντινομῶν τῆς ὑπαρξῆς, ή ἀνεπιφύλακτη προτίμητη τῆς «πνευματικῆς δπτικῆς» ἀπέναντι τῆς αἰσθητηριακῆς ἀντίληψης, ή διαλεκτικὴ ἐκπόρθηση τοῦ αἰνίγματος τοῦ δυτοῦ, ὑπῆρξεν δ τρίποδας, πάνω ἀπὸ τὸν δποτο «έεζημαναν» τὸ νόημα τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς.

Τούρχει μιὰ θεμελιακὴ πλάνη σχετικὰ μὲ τοὺς προσωκρατικοὺς φιλοσόφους, ποὺ καλλιεργήθηκε ἀπὸ τὸν «δρθολογισμὸ» τῶν νεωτέρων χρόνων: ή πλάνη πὼς οἱ πρῶτοι Ἑλληνες φιλόσοφοι ὑπῆρξαν οἱ θεμελιωτὲς τοῦ «διανοητικοῦ» (intellectualismus). Η ἀντίληψη αὐτὴ στηρίχθηκε στὰ «έξιτερικὰ φαινόμενα» καὶ παρέβλεψε τὴν πνευματικὴ οδοῖα τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφικῆς σκέψης. Διότι, δπως ἀναπτύχθηκε πιὸ πάνω, ή διαλεκτικὴ σκέψη τῶν Ἑλλήνων, δὲν ήταν μιὰ ζερή, διανοητικὴ διεργασία,

Δλλά διανοητική άπόδοση μιᾶς πνευματικής δρασης, που γινόταν έφικτη χάρη σε μιά αύθευτη μίωση των ήπιων - τραγικών δυτολογικών δεδομένων της ζωής πειραινῆς θαρρής. Ή αποστροφή, των προσωχρατικών πρὸς τὴν φυσική αἰσθηση («κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὅφθαλμοι καὶ φταῖ», ἔλεγε δὲ Ἡράκλειτος χωρὶς νὰ διαφωνῇ εἴτε κι δ. Δημόκριτος) δὲν διείλονταν στὴν προτίμησή τους πρὸς Ἑναγγωμένων προσωχρατικὸν δρθελογισμό, δλλά στὴν προδίθησή των τὰ ὑπερασπίσουν τὴν πνευματική αἰσθηση τοῦ κόσμου, τὸ ὄλικὸν δῆς δποῖς ἐπεξεργαζόγαν νὴ διαλεκτική τους σκέψη.

Πλκνερὴ ἐπίσης είναι νὴ ἀντίληψη δτι δ «έπιστημονισμὸς» ποὺ δυνατικὰ κυριαρχεῖ στὴν ἐποχὴ μας, ἔχει τὴν ἀρχὴ του στὴ σκέψη τῶν προσωχρατικῶν. Είναι βέβαια γεγονὸς δτι δριαμένος προσωχρατικοὶ—καὶ κυρίως εἰ δποκαλούμενος «φυσικοὶ»—συγχέουν τοὺς φιλοσοφικοὺς δραματισμοὺς τους μὲ τὶς (ἀτελεῖς ἀλλωστὲς καὶ περιορισμένες) ἐπιστημονικὲς γνώσεις τῆς ἐποχῆς τους. Ἀλλὰ θὰ πρέπη κανεὶς νὰ προτίμηση τὸ φλοιό καὶ δχι τὴ σάρκα καὶ τὸν πυρῆνα τῆς σκέψης τους, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ συμπέρασμα δτι δ ἐνοραματικὸς στοχχαμός τους ἔχει σχέση μ' αὐτὸ ποὺ δποκαλούμενε σήμερα «έπιστημονικὴ ἔξηγηση τῆς φύσης» καὶ ποὺ δ «έπιστημονισμὸς» ἀνάγει σὲ ἀποκλειστικὴ ἐρμηνεία τοῦ κόσμου. Οἱ «έπιστημονιστὲς» ταυτίζουν τὸ «Ον μὲ τὴ «φυσικὴ πραγματικότητα» δπως αὐτὴ μᾶς γίνεται προσιτὴ μὲ τὴ ζωικὴ αἰσθηση γιὰ νὰ καταστῇ σὲ συγέχεια ἀντικείμενο διεργασίας ἀπὸ τὴ νόηση : περιορίζουν συνεπῶς τὸ δραματοῦ κόσμου στὴ ζωική, «φυσική» δπτική του. Ο «έπιστημονισμὸς», γνῆσιο τέκνο τοῦ τεχνικισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας, ἀγνοεῖ τὴν ἀλλη, τὴν πνευματικὴ δπτικὴ τοῦ δντος, «δπτικὴ» ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ζωικὸ χῶρο τῆς φιλοσοφίας, μέσα στὸν δποῖο κινήθηκε δημιουργικὰ νὴ προσωχρατικὴ φιλοποφία. «Ταν δ Θαλῆς διακηρύσσει δτι «επὸ νερὸ είναι νὴ καταγγῆ καὶ δ μητρικὸς μαστὸς τοῦ παντός», μποροῦμε νὰ πάρουμε αὐτὴ τὴν «έπιστημονικὴ» του διακήρυξη στὰ σοδαρά, ἐὰν δὲ δοῦμε, κάτω ἀπὸ τὴ διακήρυξη του αὐτῆ, τὴν ἐνοραματικὴ φιλοσοφικὴ σύλληψη δλων τῶν προσωχρατικῶν «ἐγ τὸ πᾶν» : Αὐτὴ νὴ ἀντίληψη τῆς ἐνότητας τοῦ δντος, καθαρὴ ἀναπνήσηση ἀπὸ τὴ συγείδηση τοῦ δντος, ἀποτελεῖ δρχὴ τῆς φιλοσοφίας καὶ δχι θεμέλιο τοῦ «έπιστημονισμοῦ».

Διότι στήν έποχή μας μπορούμε πιά νά δοῦμε καθαρά, γά καθορίσουμε μὲ τὴν προσήκουσα σαφήνετα ποιὸς εἶναι ὁ χῶρος τῆς φιλοσοφίας καὶ ποιὸς ὁ χῶρος τῆς ἐπιστήμης. Αὐτὰ ποὺ ἀλλοτε συγχέονταν καὶ τὸ ἔνα ἀποζητοῦσε γ' ἀπορροφήση τὸ ἄλλο, σῆμερα μποροῦμε γά συνυπάρξουν δργανικά σὲ μιὰ ὑπέρτατη ἐνότητα, σὲ μιὰ ἀκέρια ἀνθρώπινη κοινωνεώρηση. Πραγματικά: ἡ ἀντικειμενική πραγματικότητα, εἰδ., τι ὑπάρχει ἔξω καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν συνείδησή μας», προσάλλει ὡς φυσικὴ πραγματικότητα μέσω τῆς ζωικῆς μας αἰσθησῆς καὶ ὡς τέτοια γίνεται ἀντικείμενο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας χάρη στὴ διακριτικὴ ἐκανότητα τῆς Συνείδησης (διάνοια). Ποὺν δμας καὶ μειὰ ἀπὸ δποιαδήποτε διανοητικὴ ἐπεξεργασία τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητας, τὸ εἶναι τοῦ κόσμου ἀνακοινώνεται μέσα στὸν ἀνθρώπῳ ὡς «ἔνα» καὶ ὡς «ὅλο» καὶ ὡς τέτοιο γίνεται πρόβλημα, πρόβλημα σχέσης τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν διάτητα τοῦ "Οντος, μὲ τὸ "Απόλυτο. "Ἔισι ἡ φιλοσοφία, μακρού ἀπὸ τὸ νά εἶναι μιὰ συναγωγὴ γενικωτέρων συμπερασμάτων ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους ἐπιστημονικὰ δεδομένα, δλως εἶναι ἡ "Ἐπιστήμη στὴ γενική τῆς ἔννοια, ἀποτελεῖ μιὰ ὑπεύθυνη, αὐτοδύναμη καὶ ϕωμαλέα ἐπιχείρηση τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ νά διεισδύσῃ στὰ ἀπόκνουφα τοῦ δυτος μέσα σ' ἕνα ἀδιάκοπο μεταβαλλόμενο κόσμο. Καὶ σ' αὐτὴ τὴ διάκριση φύνει: αἵμερα ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη, δταν δημιουργικά μέσα ἀπὸ τὴ αημαρινὴ προσδευτικὴ ἱστορικὴ κοινωνικὴ προσπτικὴ (κι δχι ἀπὸ δογματικὰ θεωρητικὰ σχήματα) διεισδύσει στήν ἐπίμοχθη προσπάθεια τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τοῦ αἰώνα μας.

"Ἀληθινά τὸ μεγαλύτερο ἐπίτευγμα τῆς σύγχρονης φιλοσοφίας σκέψης εἶναι ὅτι μέσα σ' ἔνα κόσμο ἀπολύτως ἔχθρικό γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, κατόρθωσε γά συνειδητοποιήση τὸ ζωτικό τῆς χῶρο καὶ νά περισώσῃ ἔτσι καίρια τὴν «ἀνθρωπιά» τοῦ ἀνθρώπου. "Ἡ φανομενολογία, ὁ ὑπαρξισμός, ὁ περσοναλισμός ἐπέτυχαν σκάβοντας μέσα στὸν ἐσωτερικὸ χῶρο τοῦ ἀνθρώπου νά ξανα-ἀνακαλύψουν ἔκεινο ποὺ εἶχε κατακαλύψει ὁ δρθιολογισμός κι ὁ ἐπιστημονισμός τῶν γεωτέρων χρόνων, νά ξαναφέρουν τὴν ἀνθρώπινη σκέψη στὴ ρίζα τῆς, σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη ὥρα ποὺ τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀγωνιᾷ καὶ ἀγωνίζεται νά περάσῃ «ἀπὸ τὴν πριστορία στὴν ιστορία του». "Ἡ σύγχρονη φιλοσοφία καθιστώντας

τὴν «Μπαρζή», δηλαδή τὸ δν ποὺ ἔχει συνείδηση τοῦ δυτοῦ, ἐπί-
κεντρο τῆς προβληματικῆς της, διδήγησε τὴν σκέψη στὴν πηγὴ καὶ
τὸ πρόβλημα τῆς παντοτινῆς φιλοσοφίας: στὴν ἀσίγαστη κι: ἀρ-
χέγονη ἀνθρωπολογικὴ δύτολογικὴ ἀπορία. Βέβαια, ἀπὸ τις αὐγ-
χρονες φιλοσοφικὲς ἀπόφεις ἔξιρεται πιότερο ἡ συνείδηση παρὰ
τὸ δν, δηλαδὴ ἡ «ὑποκειμενικότητα» αὐτὸ δμως, ἀνεξάρτητα ἀπὸ
τις ἀτομικὲς προθέσεις ἡ τοῦς ἴδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς
τῶν συγκεκριμένων στοχαστῶν, πρέπει νὰ ἔρμηνευθῇ ἀντικειμε-
νικά καὶ αδιατοπά ως ἀμυνα κατὰ τῆς μηχανιστικῆς ἀντικειμε-
νικότητας, ποὺ πιεστικά μᾶς ἐπιβάλλει δισύγχρονος τεχνικισμός.
"Ἄλλωστε ἡ ὑποκειμενιστικὴ αὐτὴ περικάλυψη είναι δυνατὸ πιὰ
οήμερα νὰ ἔξουδετερωθῇ ἐφ' ὅσον ἡ σημερινὴ ἱστορικὴ προοπτικὴ
ἀναδεικνύει, στὴ θέση τῆς ὑποκειμενιστικῆς φιλομενολογικῆς
«ἀναγωγῆς», τὸν αὐθεντικὸ χαρακτῆρα τῆς δυτολογικῆς Ἑλληνι-
κῆς ἐνόρασης καὶ τὴν καίρια γονιμότητά της γιὰ τὸ βαθύτερο αἴ-
τημα τοῦ σύγχρονου πνευματικοῦ προβληματισμοῦ.

Τὸ "Οὐ λοιπὸν ζητοῦσε νὰ προσπελάσῃ ἡ διαλεκτικὴ ἐνορα-
ματικὴ σκέψη τῷ ἀρχαίῳ Ἑλλήνῳ φιλοσόφῳ: 'Ο Θαλῆς, δ
Αναξίμανδρος, δ Ἡράκλειτος, δ Παρμενίδης, δ Σωκράτης, δ Πλά-
των, στὸ δν τοῦ κόσμου καὶ στὸ δν τῆς ἀνθρώπινῆς Μπαρζῆς ζη-
τοῦσαν νὰ δώσουν ἀπάντηση. "Οταν δ Θαλῆς ὑπεστήριζε πῶς τὸ
νερὸ είναι ἡ ζωτικὴ ἀρχὴ τῶν δυτῶν, ήθελε νὰ ὑπογραμμίσῃ πῶς
μιὰ είναι ἡ «ἀρχὴ τοῦ παντός», στὴν δποῖα τὰ πάντα ἐπανέρ-
χονται ἀφοῦ γεννηθοῦν κι: ἀφοῦ φθαροῦν, «κατὰ τὸ χρεῶν» καὶ
«κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν», δπιας τὸ εἶδος ἡ πνευματικὴ ἐνό-
ραση τοῦ Αναξιμάνδρου. Διότι τὰ ἀτομικά, ως ἀτομικὰ δὲν μπο-
ροῦν νὰ βροῦν δικαίωση καὶ δφείλουν «διδόναι δίκην», ἐπανερχό-
μενα στὴν ἀρχέγονη ἐνότητα τοῦ δυτοῦ. Ποιός λοιπὸν δὲ διακρί-
νει κάτω ἀπὸ τις δυτολογικὲς αὐτές ἀποφάνσεις, μιὰ τραγικὴ καὶ
ἡθικὴ ἐνόραση τοῦ κόσμου, τῆς δραματικῆς Μπαρζῆς τοῦ ἀνθρώ-
που: 'Εδώ χωρὶς τεχνητές διασπάσεις, τὸ δν τίθεται: στὴν ἀρχέ-
γονη δυτολογικὴ καὶ ἡθικὴ του ἐνότητα, στὴν πλήρη τραγικὴ
προβληματικὴ του. Κι αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν τραγικὴν προβληματικὴν
δψωμένη στὸ ἔπακρο θὰ ἀνασύρῃ στὴν ἐπιφάνεια, δ δακρυομέ-
νος γίγαντας τῆς προσωκρατικῆς διανόησης, δ Ἡράκλειτος, ἐπι-
σκοπώντας βαθειά, καὶ πέρα ἀπ' τις αἰσθήσεις, τὸ αἰώνιο γί-

γνεσθαις τοῦ "Οὐτος. «Ἐκ πάντων ἐν καὶ ἐξ ἐνὸς τὰ πάντα», «πάντες χωρεῖ καὶ σύδεν μένει». "Ολα ἀπεργίζουν ἔνα ἀδιάκοπο γίγνεσθαις" κι αὐτὸς τὸ γίγνεσθαις, ποὺ τρέφεται ἀπὸ τὴν ἀσταμάτητη πάλη, τὴν «έριγη», τῶν ἀναρίθμητων στοιχείων, ἀπ' τὴ γέννηση καὶ τὸ θάνατο τῶν ἀτομικῶν οπάρξεων, ἀποτελεῖ τὴν ὑπέρτατη «κοσμοδικία», τῇ δικαίωσῃ τοῦ "Οὐτος. 'Η ἐμμονή στὸ ἀτομικό ἀποτελεῖ «ὑδρίν» γιὰ τὸν Ἡράκλειτο, γι' αὐτὸς η σοφία δὲν εἶναι η πολυμάθεια, ἀλλὰ διαθισμὸς εἰς «έωστόν», η συμμετοχὴ εἰς τὸν «ξυνδύ (κοινόν) λόγον», ποὺ ἀποκαλύπτει τὸ γίγνεσθαις ὡς δικαίωση τοῦ δυντος. «Τοῦ δὲ λόγου τοῦδ'» ἔσντος, ἀεὶ ἀξύνετοι (=ἀσύνετοι) γίγνονται ἀνθρώποις, διότι παραμένουν στὴν ἀτομική, ζωική τους αἰσθηση καὶ δὲ βιθίζονται στὴ συνείδηση τοῦ δυντος, γιὰς καὶ «μεθέξουν στὴν ἐνότητα τοῦ παντάς», γιὰς γὰρ βροῦν ἔκει τὴ δικαίωση. Κι ἀπ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν «ὑδρίστική» παραμονὴ στὴν πολλαπλότητα τῶν αἰσθήσεων, θέλοντας γ' ἀπαλλάξη τὸ συνάνθρωπο δι Παρμενίδης, διεκήρυξε «Ἐν» τὸ πᾶν καὶ ἀκίνητον». "Ἐνας ἐντελῶς ἀντίθετος δρόμος, κι δμως δῦνηγει στὸ ίδιο τέρμα: δι Ἡράκλειτος βλέπει τὸ γίγνεσθαις ὡς δικαίωση τοῦ δυντος, δι Παρμενίδης ἀρνεῖται τὸ γίγνεσθαις γιὰ τὸ "Ον. 'Η ἐλληνικὴ σκέψη έτοι η ἀλλοιώς μένει πάντα πιστὴ στὴν ἐνότητα. Μήπως πολὺ πιὸ διστερά δι Πλάτων, πιστὸς στὸν ἐγίζοντα, τὸν μαχόμενον ἐναντίον τῆς σοφίστικῆς πολλαπλότητας, σωκρατικὸς «Λόγον», συνδιαλλάσσοντας τὸν Παρμενίδη καὶ τὸν Ἡράκλειτο, δὲ θὰ διοστηρίξῃ δι τὸ δυ εἶναι δυναμικό, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὸ ὑπέρτατον «Ἀγαθόν»; Τὸ ἀρχαϊκὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα δίνει: μιὰ ἐνιαία ἀπάντηση στὸ τραγικὸ πρόβλημα τῆς διπαρξῆς: η ἀπάργηση τοῦ ἀτομικοῦ, καὶ η μετοχὴ στὸ δυ, στὸ αἰώνιο, στὸ "Αγαθό, διφώνει τὸν ἀνθρώπο σὲ ἀκέρια προσωπικότητα. 'Η διπαρξιακὴ ἀντιγομία, μὲ τὴν ἐλληνικὴ σκέψη ἐπιτελεῖ τὴν ήθικὴ ἀρση τῆς.

Αὐτὴ δμως η τραγικὴ ἀντιγομία τῆς ἀνθρώπινης διπαρξῆς ἔχει μιὰ διέντερη ἐσωτερική «ύφη», η δποία ἀποκαλύφθηκε ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ σκέψη. 'Η ἐμμονὴ στὸ ἀτομικό, η «ὑδρίς», εἶναι ἀπλῶς μιὰ ἀτέλεια η μιὰ βαθειά, ἀπόλυτη παραγομία, μιὰ ἀνομία καταλυτικὴ τῆς διπαρξῆς τοῦ ήθικοῦ νόμου τοῦ "Οὐτος. Τὸ πανάρχαιο καὶ πανανθρώπινο αἰσθημα τῆς δινοχῆς δλων τὸν λαῶν τῆς γῆς δεῖχγει πὼς «τοῦ Νόμου η δύναμη γχρεμίσηγε βαθειά

μας» καὶ πὼς δὲν ὑπάρχει: δικαιώση γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή δίχως τὴν ἄρση αὐτῆς τῆς ἐσωτερικῆς ἀνομίας: «Ο κάθε συγκεκριμένος ἀνθρωπός διφείλει νὰ δώσῃ λόγο γιὰ τὴν ἐνυπάρχουσα μέσα του παράδοση τοῦ Νόμου, καὶ αὐτῇ ἡ διφείλη δὲν πληρώνεται: οὗτε μὲ τὸ θάνατον μένει πάνω καὶ πάρε ἀπ' αὐτόν.» Αλλωστε, δὲν ἡ δικαιώση τοῦ δυντος ἐπιτελεῖτο μὲ τὸ θάνατο τῶν ἀτομικῶν ὑπάρξεων, οἱ τελευταίες αὐτὲς δὲ θὰ μεταβάλλονται σὲ ἀπλὰ μέσα τῆς «κοσμοδικίας»; Πώς δμως οἱ ἀνθρώπινες ἀτομικὲς ὑπάρξεις ποὺ μέσα τους ἔγκλειεται ἡ συνείδηση τοῦ δυντος, καὶ γίνονται γι: «αὐτὸς ἀπόλυτες ἀξίες, μπροστὶν νὰ γίγουν μέσα τῆς κοσμοδικίας δίχως διθυράξ νόμως νὰ ἀνατραπῇ; Η «ἔσχατη Κρίση» καὶ ἡ «ἔσχατη Ἀποκατάσταση» ἀποτελοῦν συνεπῶς αἰτήματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸ βάθος τῆς τραγικῆς ἀντινομίας τοῦ ἀνθρωπίνου δυντος καὶ δημιουργοῦν μιὰ ἀλλη, δχι χυκλικὴ ἀλλ' ἔσχατολογικὴ θεώρηση τοῦ Κόσμου. Η ἀνάγκη γιὰ μιὰ «καίνουρια γῆ» κ' ἔνα «καίνουριο οὐρανό», ποὺ στὰ χρόνια μας ὑπεγράμμισε δ Berdiaeff, ἀποτελεῖ τὴ δυναμικὴ προέκταση τῶν ἀντινομιών τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Η θεώρηση δμως τούτη προϋποθέτει μιὰ ἀνατροπὴ τῆς «κοσμικῆς ἀναγκαιότητας» ποὺ ἡ ἀρχαιοελληνικὴ σκέψη θεωροῦσε ως «ἐκνελέητο πεπρωμένο» προϋποθέτει πέρα ἀπὸ τὸ δν, τὸν "Οὐτα, τὸν «έκ τοῦ μὴ δυντος εἰς τὸ εἶγαι τὰ πάντα παραγαγόντα». Προϋποθέτει τὸν Θεό τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαάκ, τὸν προσωπικὸν Θεό, Αὐτὸν ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὸν Μωϋσῆ μὲ τὸ δνομά Του, λέγοντας: «Ἐγὼ εἰμί δ "Ων». Αὐτὸς ποὺ ἡ Ἑλληνικὴ σκέψη καὶ ἐνόρκηση δικαιοθάνονταν, δταν ἐλεγε μὲ τὸν Πλάτωνα, δτι τὸ «Ἀγαθὸν κείται ἐπέκεινα τῆς Οὐσίας», δ χριστιανισμὸς τὸ ἀπεκάλυψε μὲ πληρότητα. «Οχι λοιπὸν μόνον ἡ φυσικὴ πραγματικότητα, ποὺ μᾶς παρέχει ἡ ζωικὴ αἰσθηση, δχι μόνο τὸ "Ον, ποὺ γίνεται νοητὸ μὲ τὴ συνείδηση, ἀλλὰ καὶ τὸ δυτως "Ον (δ "Ων), ποὺ μᾶς γίνεται προσειτὸ μὲ τὸ ὑπερβατικὸ φῶς. Μιὰ νέα «ἀπτικὴ» τοῦ δυτολογικοῦ προβλήματος δημιουργεῖται: καθὼς ἡ ἐσωτερικὴ πνευματικὴ ἐνόρκηση ἐμπλουτίζεται: ἀπὸ τὸν ὑπερβατικὸ φωτισμὸ τοῦ Πνεύματος ποὺ παρέχει ἡ Πίστη. Καὶ ἡ διαλεκτικὴ σύλληψη καὶ διατύπωση (ἡ λεγόμενη Χριστολογία) αὐτῆς τῆς διλοκληρωμένης ἐνόρκησης τοῦ δυντος, ἀποτελεῖ τὸ σγευματικὸ κατώρθωμα ποὺ θὰ μένη ἐσσει στὴν Ιστορία τοῦ ἀνθρώπινου Πνεύματος, γνωστὸ ως «έλληνικὴ δρθισδιξία». Είναι δ «ὑπε-

ρούσιος» πνευματικός θησαυρός, γιατί τὸν δποῖο μάχονταν πρὸς ἀπὸ
ἔξακόσια χρόνια, σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν πόλην, ὁ Γρηγόριος Παλαιμᾶς,
ὑπερασπιζόμενος τὸ «ἄκτιστον φῶς» τῆς πνευματικῆς ἐνόρασης,
ἀπέναντι τοῦ μόλις τότε ἀναφραγομένου δυτικοῦ ὀρθολογισμοῦ,
ποὺ ἐκπροσωποῦσε ὁ Βαρλαὰμ.

Μιὰ διντιμετώπιση τοῦ δυτικοῦ προβλήματος μὲ τὶς ἀρχές,
τὶς «κατηγορίες» τοῦ «Ἄδγου», τῆς «διάγοιας», δίχως τὴν πνευ-
ματική ἐνόραση — ὑποστασιακή ἢ ὑπερβατική — ἀποτελεῖ αὐτὸ-
ποὺ ἀποκαλοῦμε «φρασιοναλισμὸν» καὶ θεμελιώθηκε στὰ νεώτερα
χρόνια στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη μὲ τὸν Καρτέσιο. Σὲ «λογικὲς προ-
φάνειες» κι ὅχι σὲ «πνευματικὲς ἐνοράσεις» στηρίζεται ἡ ὀρθο-
λογιστική σκέψη γιὰ νὰ ἔρμηνεύσῃ τὸν Κόσμο καὶ τὴ Ζωὴν. Τὸ
ἴδιο ἀλλάσσετε τὸ γεγονὸς τῆς ὑπαρξῆς τοῦ δυτοῦ δὲν ἀποτελεῖ
γιατὶ αὐτὴν μιὰ ἀμεσὴ ἐνόραση, εἰδῆση παρουσίας ἀλλὰ προὸδυ συλ-
λογιστικῆς σκέψης: «cogito, ergo sum». Εἶναι ἡ «ἀπαρχὴ» τοῦ
«έπιστημονισμοῦ», ποὺ γιὰ αἰῶνας θὰ κατακαλύψῃ τὴν εὐρωπαϊκήν
σκέψη καὶ ποὺ θὰ θραυσθῇ μόλις στὶς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας. Ἀλλὰ
πῶς εἶναι δυνατὸν ἡ διάγοια νὰ ἔργασθῃ «έπιστημονικὰ» δίχως
τὴν αἰσθηση, καὶ δυτικογικά - φιλοσοφικά δίχως τὴν πνευματική
ἐνόραση; Ἐὰν μέσα μας δὲν ἀναπηδήσει ἡ πνευματικὴ δπτικὴ τοῦ
δυτοῦ, πῶς θὰ συλλάβουμε τὸ νόημα τοῦ Κόσμου καὶ τῆς Ζωῆς;
Ο παραμερισμὸς τοῦ δυτικοῦ προβλήματος στοὺς νεώτερους
χρόνους ήταν ἀναπόφευκτη συνέπεια τοῦ «έπιστημονισμοῦ». Ἡ
Ἐγνοία νὰ δοῦμε τὴ φυσικὴ πράγματικότητα καθαρὴ «χωρὶς καρ-
μιὰ προσθήκη» δῆγγησε στὴν δλοκληρωτικὴ ἀρνηση τῆς πνευμα-
τικῆς αἰσθησης. Δὲν εἶναι δμως δυνατὸ νὰ παραμείνῃ ἀνέθευτη
ἡ φυσικὴ δραση τοῦ κόσμου, δίχως νὰ ἀποκνιγῇ ἡ πνευματικὴ
ἐνόραση τοῦ δυτοῦ; Αὐτὸ εἶναι τὸ καίριο ἔρωτημα, στὸ δποῖο κα-
λεῖται νὰ δώσῃ ἀπάντηση ἡ σύγχρονη φιλοσοφικὴ σκέψη μέσα
σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῶν ἔπιστημονικῶν θριάμβων καὶ τοῦ ἐσχατου
πνευματικοῦ ἀπελπισμοῦ, ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὸν παραμερισμὸ τῆς
πνευματικῆς δπτικῆς τοῦ δυτοῦ. Ἡ σύγχρονη φιλοσοφία, μὲ τὴν
προδρομικὴ ἀγωνία τοῦ Kierkegaard, τὴ «φανομενολογικὴ» αελ-
ηδητικὴ ἀναγωγὴ τοῦ Husserl, τὴν «δυτικογικὴ» ἀφύπνιση τοῦ
Heidegger καὶ τὴν «πρωτικὴ ὑποστασιακὴ» ἐδραίωση τοῦ
περσοναλισμοῦ ἥνδες Moupiérg, προετοίμασε τὸ ἔδαφος γιὰ νὰ δοθῇ

θετική άπάντηση στὸ πιὸ κρίσιμο θρώτημα τῆς ἀτομικῆς μας ἐποχῆς. Ή προστορὰ αὐτὴ εἶναι βέβαια περιβερλημένη μὲ μιὰν ἄχλιδ ὄποκειμενισμοῦ, φασόσ ἡ ἱστορικὴ πρόσοπτικὴ τοῦ ἀκέριου ἀνθρώπου, ποὺ γίνεται: στὰ χρόνια μας ἐφικτή, μπορεῖ μέσα απὸ αὐτὸν τὸ «νεφέλωμα» νὰ μᾶς δῦνῃση σὲ μιὰ νέα δραση τοῦ δυτοῦ, ἀνδρική, ἀπλὴ καὶ διαυγή: δηλαδὴ Ἑλληνική. Καθὼς ἡ ἐπιστήμη σήμερα εἶναι ἔτοιμη ν' ἀνοίξῃ τὸ δρόμο πρὸς τὸ διάστημα, ἡ φιλοσοφία, ζῶντας βρθεία δὲ τὸ τραγικὸ πνευματικὸ ἀδιέξοδο καὶ τὸν «παραλογιζόμενο» τῆς ὑπαρξῆς τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, εἶναι ἐπίσης ἔτοιμη, διασπώντας τὸ μηχανιστικὸ καὶ ἀτομικιστικὸ πλέγμα, νὰ διανοίξῃ τὴν ἄλλην διάσταση, ποὺ ἀποζητᾷ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Διότι ἀν ἡ ἀπελπισία μπορεῖ νὰ κάμψῃ τὴν ἀνθρώπινη θέληση, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ σβύσῃ τὴν πείνα γιὰ τὸ αἰώνιο, ποὺ δταν ἀπωθηθῆ ἀπ' τὴν συνείδηση εἰσχωρεῖ μέσα στὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου. Κι αὐτὴ ἡ πείνα θὰ μᾶς σπρώξῃ, ἔστω καὶ μὴ θέλοντας, στὴν ἄλλη δύθη, δπου θὰ ζήσουν οἱ νέες γενεὲς τῶν ἀνθρώπων...

Ο ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Τὸ σύγχρονο πνευματικό πρόβλημα καὶ ἡ προοπτικὴ τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι ἐπαναφέρουν αὐτὸν ιστορικὸν προσκήνιο τὴν μεγαλοφυῆ διαλεκτικὴν θεώρησην τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἀναδεικνύουσαν τὴν τεράστια σημασίαν καὶ γονιμότητά της. Διότι, καθὼς πλέον ἀποσαφήνισθηκε διτὶ ἡ ἐσωτερικὴ διάσπαση τοῦ ἀνθρώπου (ποὺ διδήγησε στὸ ἀδιέξοδο δράμα τῆς ἀπομόνωσης καὶ τοῦ μηδενισμοῦ) ἔχει τὴν προσδιοριστικὴν της αἵτια στὴν ἀπόσπαση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν διάτητα τοῦ Κόσμου, ἡ κοσμικὴ φιλοσοφία τοῦ μεγάλου Ἑλληνα ἐνοραματικοῦ ἀνακτᾶ μιὰν ἐκπληκτικὴν δύσην καὶ ζωτικὴν ἐπικαιρότηταν. Ωστόσο, γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴν καίριαν σημασίαν ποὺ ἔχει ἡ φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ Ἡρακλείτου στὴν ἀντιμετώπιση καὶ ὑπέρβαση τῆς σημερινῆς πνευματικῆς κρίσης, εἶναι ἀπαραίτητο ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά νὰ τὴν ἀπαλλάξουμε ἀπὸ τὶς παραγοήσεις καὶ τὶς παραμορφώσεις της καὶ ἀπὸ τὴν ἀλληγ' ἀναδείξουμε τὸ οὐσιαστικό της περιεχόμενο, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὰ πνευματικὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς μας. Χωρὶς μιὰ τέτοια ἀποκατάσταση, ἡ γιγάντια προσφορὰ τοῦ γνησιοτέρου φιλοσόφου τῶν αἰώνων θὰ ἔξακολουθήσῃ νὰ παραμένῃ πνευματικὰ ἀναξιοποίητη, ἐνώ ἔχει φθάσει πλέον ἡ ιστορικὴ ὥρα τῆς γονιμοποίησής της.

Ἡ πρώτη παρανόηση τῆς διαλεκτικῆς θεώρησης τοῦ Ἡρακλείτου προκύπτει ἀπὸ τὴν σύγχυσή της μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν κοσμοερμηνείαν, ποὺ ἐπεχείρησαν οἱ μεγάλοι "Ιωνες «φυσικοί»". Εἶναι βεβαίως ἀναμφισβήτητο πώς οἱ πρῶτοι Ἑλληνες φιλόσοφοι συνέχειαν τὴν φιλοσοφικὴν θεώρηση μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν κοσμολογικὴν ἔρευναν, διταν προσπαθοῦσαν νὰ προσδιορίσουν ἐπιστημονικὰ (καὶ δχι μυθολογικά) τὴν «πρώτη ἀρχὴν» τοῦ Κόσμου. "Ἐτοι, ἀπὸ μιὰ ἀποφῆ, μπορεῖ νὰ γίνη δεκτὸ διτὶ οἱ Ἑλληνες αὐτοὺς στοχαστές (κυρίως δὲ Θαλῆς καὶ δὲ Ἀναξιμένης καὶ ἐν μέρει δὲ Ἀναξίμανδρος)

ὑπῆρξαν οἱ μακρυνοὶ πρόδρομοι τοῦ αὐγχρονοῦ «έπιστημονισμοῦ», δὸς οἰος στὴν ἀκραία σημερινή του μορφὴ δὲν παραχωρεῖ στὴ φιλοσοφία κανένα λιταιτέρῳ πρόβλημα, πέρα ἀπ’ ἐκεῖνο ποὺ καὶ ἡ ἐπιστήμη στὸ σύνολό της ἀντιμετωπίζει. Ἡ ἀντίληψη ἡμῶς τούτη, ποὺ τελικὰ ὑποβιβάζει τὴν φιλοσοφία ὡς γνωσιοθεωρία σὲ «θεραπαιγδα» τῆς Ἐπιστήμης, ήταν τελείως ξένη πρὸς τὸ στοχασμὸν τοῦ Ἡρακλείτου. Προχρηματικά, δὸς Ἐφέσιος στοχαστὴς δχι μόνο ἔκαμε πρώτος χρήσην τοῦ ὄρου «φιλόσοφος», ἀλλὰ καὶ πρώτος αὐτὸς καθόρισε τὸν ἰδιοτέρο στόχο, πρὸς τὸν δοκοῖον αὐτόγομα σκοπεύει ἡ φιλοσοφικὴ διαλεκτικὴ σκέψη. Διέτι δὸς Ἡράκλειτος δὲν πάσχει νὰ βρῇ τὸ «πρώτο στοιχεῖο» τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ζῆτησε νὰ συλλάβῃ διαλεκτικὰ τὴν ζωτικὴν ἀρχὴν, τὸ «ΛΟΓΟ», ποὺ δίνει νόημα καὶ περιεχόμενο στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν κόσμο. Αὐτὴ ἡ πύρινη ἀνθρώπινη δίψα τοῦ νοήματος τῆς Ζωῆς ήταν ἡ «φιλία τῆς Σοφίας», ποὺ ἔκαιγε τὰ σπλάχνα του καὶ τὸν κρατοῦσε σὲ διαρκῆ πνευματική ἐπαγρύπνηση. Μπερούμε συνεπῶς ἀδιστακτα νὰ ὑποστηρίξουμε πὼ; δὸς Ἡράκλειτος ὑπῆρξε δὸς θεμελιωτὴς τῆς γνήσιας πνευματικῆς φιλοσοφίας, ἀφοῦ πρώτος αὐτὸς καθόρισε τὸν ἰδιαίτερο στόχο της μέσα στὸν ἀνθρώπο καὶ ταυτόχρονα μέσα στὸν κόσμο. Ἡ κοσμολογικὴ ἐπιστημονικὴ ἀναζήτηση ὡς πλαίσιο μόνο συνδεόταν μὲ τὸ στοχασμὸν του, δὸς οἰος ἀπέβλεπε κυρίως στὸ ν' ἀντιμετωπίση τὸ ἐσωτερικὸ πνευματικὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου στὶς ἀληθινές, δηλαδὴ τὶς κοσμικὲς διαστάσεις του. Τὸ νόημα τοῦ "Οὐτος, δὸς «Λόγος» τοῦ κοσμικοῦ γίγνεσθαι, ήταν ἡ «Σοφία», πρὸς τὴν δοκοῖαν ἐκαλοῦντο ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο δλοὶ οἱ ἀνθρώποι γιὰ νὰ καταστοῦν «ἀριστοι», λυτρωνόμενοι ἀπὸ τὸν καθημερινὸ τους ὅπνο. Ὁ φιλόσοφος τοῦ «ξυνοῦ Λόγου» μὲ τὴ διαλεκτικὴ του σκέψη θεμελίωσε τὸν κοσμικό, τὸν ὀντολογικὸ οὐμανισμό, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ διαιώνια προσφορὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος πρὸς τὸ ἀνθρώπινο γένος. Σύμφωνα μ' αὐτὸν, η μοῖρα δλοκλήρου τοῦ "Οὐτος κρίνεται μέσα στὸν κάθε ἀνθρώπο, γι' αὐτὸ τὸ θῆτικὸ ἀνθρώπινο πρόβλημα ἔχει γιγάντιες δυο καὶ συντριπτικὲς διαστάσεις. Ἡ τραγικὴ αἰσθηση τοῦ κοσμικοῦ γίγνεσθαι, ἀπὸ τὴν δοκοῖα κατείχετο δὸς «δακρυσμένος» φιλόσοφος, ήταν συνέπεια αὐτῆς τῆς θεμελιακῆς του ἀντίληψης. Τὸ κοσμικὸ γίγνεσθαι, ήταν γιὰ

τὸν Ἡράκλειτο ή ἀπτῆ ἀπεικόνιση τοῦ μεγαλειώδους ἡθικοῦ δράματος τοῦ ἀνθρώπου.

‘Η σύγχυση τῆς ἡρακλείτειας πνευματικῆς θεωρησης καὶ τοῦ χορολογικοῦ ἐπιστημονισμοῦ δρᾶται απὸ γεγονός οὗτος η νεώτερη φιλοσοφικὴ σκέψη, δὲν συνειδητοποίησε ἐπαρκῶς τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν δυτολογικὸν οὐμανισμὸν τῶν τραγικῶν καὶ προσωκρατικῶν φιλοσοφῶν καὶ στὸν ἀνθρωποκεντρικὸν οὐμανισμὸν τῆς παρακμῆς τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, οὐμανισμόν, ποὺ πολὺ ἀργότερα, κάτιο ἀπὸ διαφορετικοὺς κοινωνικοὺς δρους, ἀπετέλεσε τὸ ίδεολογικὸν βάθρο τοῦ νεώτερου εὑρωπαϊκοῦ κόσμου. Υπάρχει βέβαια μιᾶ σχέση ἀνάμεσα στοὺς δύο οὐμανισμούς, ἀφοῦ καὶ οἱ δύο ὑπογραμμίζουν τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑποστηρίζουν τὴν ἀναγκαιότητα τῆς καλλιεργείας; του· ώστοσο, στὴν κάθε περίπτωση ὑπάρχει διαφορετικὸς λόγος, πάνω στὸν δποῖο Ήμελιώνεται η ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνθὲ στὴ δεύτερη περίπτωση, τοῦ ἀνθρωποκεντρικοῦ οὐμανισμοῦ, ἡ ἀνθρωπος ἀπλῶς ἔξαρτεται γιὰ τὶς ξεχωριστὲς ικανότητες οἱ δποίες τὸν διακρίνουν, δπως καὶ γιὰ τὸ γεγονός οὗτοι είναι ἀποφασιστικὸς παράγοντας τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης, στὴν πρώτη περίπτωση η ἀξία τοῦ ἀνθρώπου θεμελιώνεται βασικά στὴν δυτολογικὴ δομὴ τῆς ἀνθρωπινῆς ὑπαρξῆς. Οἱ μεγαλοφυεῖς πρωταρχικὲς συλληφεῖς τῆς Ἑλληνικῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας ήσαν οἱ ἔννοιες τοῦ «Ἐλναι» ή τοῦ «Οὐτος», τοῦ «Ἐνδε» καὶ τοῦ «Πλαντός». Καὶ οἱ τρεῖς δμως αὐτὲς ἔννοιες ἔκφραζον οὐσιαστικὰ τὴν ἔνταξια ἀντικείμενικὴ ὑπόσταση τοῦ Κόσμου, η δποία μέσα στὸν ἀνθρωπο ἀγγέλλεται μὲ τὴ «Συνείδηση» η τὸ «Λόγο». Ο ἀνθρωπος δηλαδὴ στὴν Ἑλληνικὴ προσωκρατικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη θεωρεῖται ως τὸ προνομιακὸ ἐκείνῳ δν, μέσα στὸ δποῖο ἀγγέλλεται η παρουσία, τὸ «Ἐλναι» τοῦ παντός, καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι ἀπλῶς ἔνα μέρος, ἀλλ’ ἔνα μέρος ποὺ κοινωνεῖ καὶ μετέχει τοῦ παντός. Αὐτὴ η ἔνοραματικὴ διαλεκτικὴ σύλληφη τῆς ἀνθρωπινῆς προσωπικότητας ἀποτελεῖ τὸ βάθρο τοῦ δυτολογικοῦ Ἑλληνικοῦ οὐμανισμοῦ. Τὸ «Ἐλναι», δ κόσμος, τὸ «Ον ἀποτελεῖ μία ἀπειρη καὶ «ἀείζωη» πολλότητα, μία πολλότητα δχι διάσπαρτη ἀλλ’ ἔνταξια. Μέσα σὲ τούτη τὴν ἔνταξια πολλότητα ὑπάρχουν ἀπειράριθμες σμικρότατες συνθέσεις πολλοτήτων, οἱ δποίες ἀπαρτίζουν τὰ συγκεκριμένα ὄλιχα ἀντικείμενα η τοὺς συγκεκριμένους

φυτικούς και ζωικούς δργανισμούς. "Ολες έμως αὗτες οι συνθέσεις τῶν πολλοτήτων δὲν ἔχουν (σαν) - εἶδηση τοῦ "Οντος καὶ συνεπῶς δὲν μετέχουν στὸ «ἔνα» καὶ τὸ «Πᾶν» τοῦ κόσμου, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν ἀνθρώπον. Μεταφράζοντας τὴν ἐλληνικὴν αἰσθησην τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας σὲ σύγχρονη φιλοσοφικὴ γλώσσα, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε ξέτι, στὸ κέντρο τῆς ζωικῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου συνυπάρχει καὶ μιὰ ἐνότητα τοῦ ἀπειροελαχίστου καὶ τοῦ ὅλου, ἡ ὃποια συνιστᾷ τὴν πνευματικὴν ὑπόστασή του. "Ετοι δὲνθρώπος δὲν προτελεῖ διπλῶς μία βιολογικὴ ἐνότητα, προικισμένη μὲ τὴν ἴκανότητα τοῦ νῦν ἀλλὰ μιὰ ζωικὴ σύνθεση, ἵνα σθία ποὺ τὸ προσωπικό του κέντρο τὸ συνδέει μὲ τὸ πᾶν. Κι αὗτὴ ἀκριβῶς η ἰδιοφύΐα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, κοινὴ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους (ἀνθρώποις πᾶσι μέτεστι γινώσκειν ἐωτεῦνταις) γράφει δὲνθρώπος (Ηρακλείτος) μετατρέπει τὸν ἀνθρώπον σὲ ἀξία ἀπόλυτη, σὲ κέντρο δπου κρίνεται ἡ θεϊκὴ μοῖρα δλοκλήρου τοῦ ὄντος. "Η ἐλληνικὴ λοιπὸν σύμπαντα στηρίζεται σὲ μιὰ μεγαλειώδην αἰσθησην τοῦ ἀνθρώπου, πάνω στὴν ὃποια θεμελιώνει καὶ τὴν κοσμικὴν θεϊκὴν του. Διότι σὲ πλήρη συνέπεια πρὸς αὐτὴν τὴν ἀντίληψη, δλητὸν ἡ θεϊκὴ προσβληματικὴ τοῦ ἀνθρώπου προσώπου ἐκδηλώνεται στὴν ἀσιγαστὴ ἑσωτερικὴ πάλη: "Η νὰ κλεισθῇ καὶ νὰ θεωρήσῃ τὸν ἑαυτὸν του ώς δλο («ἔνδρις») η συντρίβεταις τὸν ἀτομικὸν πυρῆνα νὰ δοθῇ αὐτεξούσια στὸ δλο, τὸ πᾶν («Σοφία»). "Η ἐλληνικὴ θεϊκὴ τῆς θρωικῆς ἐποχῆς τῶν τραγικῶν ποιητῶν καὶ προσωκρατικῶν φιλοσόφων ἔχει ἀμεσοῦ σύνδεσμο μὲ αὗτὸν ποὺ ἀποκαλοῦμε «κοσμικὴ θρησκευτικότητα», καὶ στὴ διαλεκτικὴ σκέψη τοῦ Ηρακλείτου ἔχει βρεῖ τὴν πιὸ δλοκληρωμένη φιλοσοφικὴν ἐκφραστὴν της.

"Επικρατεῖ δυστυχῶς ἀχρήμη ἡ πλάνη ζει η ἀνθρωπολογικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου συνδέεται στὴν ίστορία τῆς φιλοσοφίας μὲ τὴν ἀνθρωποκεντρικὴ σκέψη τῶν ἐλλήνων σοφιστῶν καὶ ἀντισοφιστῶν (κυρίως τοῦ Σωκράτη). "Ωστόσο δισας ἀνέτερα πιὸ πάνω καθιστοῦν ἀρκετὰ φανερὸ πῶς η ἀνθρωπολογικὴ θεώρηση προϋπήρχε στὴ σκέψη τῶν προσωκρατικῶν (κυρίως τοῦ Ηρακλείτου), στὴ οποίη μάλιστα ὁντολογικὴ θεμελίωση καὶ προέκταση. Στὸν ἀνθρωποκεντρικὸ σύμπαντα τῶν σοφιστῶν ἔχουμε μία ἔξαρση τοῦ ἀνθρώπου, η ὃποια ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν ἐπηυξημένη ἐπίδραση τοῦ ἀνθρώπου παράγοντα στὶς κοινωνικὲς διαμορφώσεις. Ζταν έμως

αὐτὸς δρχίσει νὰ περιπλέκεται· καὶ νὰ διοδουλώνεται στὶς ἀναγκαστικὲς σχέσεις τοῦ σχηματιζόμενου παραγωγικοῦ κοινωνικοῦ μηχανισμοῦ. Μέσα στὸ μηχανισμὸν αὐτὸν διάνθρωπος χάνει σιγά-σιγά τὸ εὐρύτερο κοσμικὸ πλαίσιο του καὶ ἐντάσσεται σ' ἕνα πλαίσιο μὲ δρίζοντες στενότερους, δησπου ἡ ἐσωτερικὴ πνευματικότητα χάνει τὸ δυντολογικό τῆς βάθος. Μὲ τὴν ἐμπλοκὴν αὐτὴν ἡ ἐσωτερικὴ ἀνθρώπινη πνευματικότητα ὑπεράκουτιζεταις ἀπὸ τὴν ἥθικὴν ἔνδος κοινωνικοῦ σχετικισμοῦ μὲ ἀνθρωπολογικὴν μάσκα (σοφιστὲς) ἢ ἀπεγνωσμένα καὶ μέσα ἀπὸ τὴν διάσπαση πασχίζεις νὰ βρῇ τὸ δυντολογικό τῆς βάθος (Σωκράτης - Πλάτων).

Συμπερασματικὰ λοιπὸν μποροῦμε νὰ διαστηρίξουμε δις: ἡ ἀκέρια «ἀνθρωπολογικὴ σκοπιά» τοῦ Κόσμου θερελιώθηκε ἀπὸ τὴν προσωκρατικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη στὴν ιστορικὰ εύνοημένη ἐκείνη ὥρα, παῦς διάνθρωπος ἐπερνώντας τὶς πρωτόγονες ἀγροτικὲς κοινωνικὲς του σχέσεις ἀποκτεῖσε τὴν πρωταρχικὴ ρωμαλέα συνεδρηση τῆς προσωπικότητάς του, προτοῦ νὰ περιπλακῇ δουλικὰ στὸ διαμερφωνόμενο παραγωγικὸ μηχανισμό. Καὶ ἔτσι γίνεται φανερό, γιατὶ τώρα ποὺ διάνθρωπος χάρη στὴν ὑπερανεπτυγμένη τεχνική του ἔχει τὴν διντικειμενική δυνατότητα νὰ κυριαρχήσῃ πάνω στὸ σχηματισμένο παραγωγικὸ κοινωνικὸ μηχανισμό, ἡ κοσμικὴ ἀνθρωπολογικὴ θεώρηση γίνεται ιστορικὸ - πνευματικὸ αἴτημα ποὺ φυσιολογικὰ ἀνατρέχει στὶς πρωταρχικές του ρίζες καὶ πηγές. «Ἡ ζωτικὴ ἐπικαιρότητα τῆς διαλεκτικῆς θεώρησης τοῦ 'Ηρακλείτου ἀπ' αὐτὸν τὸ πρᾶγμα εἶναι πιὰ καταφανής. «Ο «εκσομικός» ἀνθρωπος, τὸν δποῖον ἐτοιμάζει μέσα ἀπὸ φοβερὲς ώδινες τὸ σημερινὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι, ἔχει — γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴν ἱκφραση τοῦ Νίτσε — τὴν ἀνάγκη τοῦ 'Ηρακλείτου.

«Ἡ θεώρηση τοῦ 'Ηρακλείτου ἔτσιν ἀνθρωπολογικὴ καὶ δυντολογικὴ ταυτόχρονα. Ἀπέβλεπε νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα, τὸ «ἄλγος» τοῦ «Οντος» γιὰ τὸν διάνθρωπο μέσα στὸν διάνθρωπο. «Ο «κόδσμος» ως «Ου, διποκαλύπτεταις στὸν ἐσωτερικὸ χώρο τοῦ διάνθρωπου, γι' αὐτὸν καὶ ἡ σύλληψη τοῦ νοήματός του πρέπει νὰ ἐπιτελεσθῇ μὲ μιὰ στροφὴ πρὸς τὰ «έσω». «Ἐδιζησάμην ἐμεωυτὸν» (ἐζήτησα τὸν ἔσωτό μου), ἔλεγε δι μεγάλος. «Ἐφέσιος στοχαστής καὶ ὑπεστήριζε πῶς μόνο μέσα στὸ βάθος τοῦ «είναι» μας, δησπου ἀγγέλλεται τὸ «Ον, μποροῦμε νὰ «άκούσουμε» καὶ νὰ «δμολογήσουμε»

τὸ Λόγος ποὺ διέπει τὸν κόσμο. Αὐτὴν ἔμως ἡ «έξωτερική» σύλληψη ήταν ταυτόχονα καὶ «ἔξωτερική», δὲν ήταν μία σύλληψη κλεισμένη στὸ «όποκειμένο», τὴν «συνείδηση». Αυτίθετα ήταν μιὰ σύλληψη ποὺ ἀφοροῦσε τὸ «Οὐ, τὸ εἰλαῖο στὴν ἀντικειμενική του ὑπόσταση». Ή διετολογικὴ ἐνόραση τοῦ Ἡρακλείτου ήταν ἀκριβῶς τὸ ἀντίστροφο ἀπὸ ἐκείνο ποὺ προβάλλει ἡ σύγχρονή μας φινομενολογικὴ ἐνόραση. «Ἐνθα σύμφωνα μὲ τὴ γραμμὴ ποὺ χάραξε ὁ Husserl, ἡ συνείδηση ἀπλῶς ἀναρέται σὲ κάτι πέρα ἀπὸ» αὐτῆν, στὴ σκέψη τοῦ Ἡρακλείτου (ὅπως ἀλλωστε κι: δὲν τῶν προσωχρατικῶν), ἡ συνείδηση ἀποτελεῖ εἰδηση, φωνή, βεβαίωση γιὰ τὸ εἰναι, τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπόσταση τοῦ κόσμου. Ή ὑπάρξη τῆς συνείδησης ὅτε δημιουργεῖ ἀμριβολία γιὰ τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπάρξη τοῦ κόσμου (ὅπως ὑποστηρίζουν δλες οἱ ἰδεαλιστικὲς μορφὲς τῆς σκέψης), ἀλλὰ ἀντίθετα δρχεται νὰ τὴ διακηρύξῃ. Κι αὐτὴ ἡ ἀντίθετικὴ ἐνότητα τοῦ «έξωτερικοῦ» καὶ τοῦ «ἔξωτερικοῦ», τοῦ «ύποκειμενικοῦ» καὶ τοῦ «ἀντικειμενικοῦ», μέσα στὴν διπολικὴ δὲν ἀπορροφᾶται: εἴτε τὸ ἕνα εἴτε τὸ ἄλλο, ἀλλὰ συνυπάρχουν καὶ τὸ δυὸ ἀρμονικά, ἀποτελεῖ τὴν πιὸ μεγαλοφυῆ σύλληψη τῆς διαλεκτικῆς σκέψης τοῦ Ἡρακλείτου ἡ πιὸ σωτὰ ἀποτελεῖ τὸν ἴδιο τὸν πυρῆνα τῆς διαλεκτικῆς του. Διέτι ἡ «ἐνότητα τῶν ἀντιθέτων», ἡ διαλεκτικὴ ἀρχὴ, δὲν ήταν ἕνα σχῆμα ποὺ δὲ Ἡρακλείτος τὸ «έπιασε στὸν ἀέρα», ἀλλὰ μιὰ δύμεση φανέρωση τῆς δομῆς τοῦ ὄντος μέσα του. Ή διαλεκτικὴ θεώρηση τοῦ μεγάλου φιλόσοφου ήταν τελείως ταυτομένη μὲ τὴν διετολογικὴ ἀφύπνιση καὶ ἐνόραση. Δὲ μποροῦσε νὰ νοηθῇ καὶ νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς αὐτῆ.

Πρὸι ὅμως προχωρήσουμε στὴ διατύπωση τῆς διαλεκτικῆς θεώρησης τοῦ Ἡρακλείτου, εἴναι ἀπαραίτητο νὰ ἀντικρύσουμε γιὰ λίγο δυὸ ἀλλες διαλεκτικὲς θεωρήσεις, ποὺ ἔχουν μιὰ σημαντικὴ θέση στὴν ιστορία τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης καὶ ποὺ δὲ μία μάλιστα διαδραματίζει ἀποφασιστικὸ ρόλο στὸ σημερινὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι. Πρόκειται γιὰ τὶς διαλεκτικὲς θεωρήσεις τοῦ Hegel καὶ τοῦ Marx.

«Ο γερμανὸς φιλόσοφος Hegel ἀποτελεῖ κλασσικὴ περίπτωση χρησιμοποίησης τῆς διαλεκτικῆς ἀρχῆς ως σχῆματος σὲ μιὰ ρωμαλέα ἀλλὰ ρωμαντική, φαντασμαγορική καὶ αὐθαίρετη σύλληψη τοῦ γίγνεσθαι. Γιὰ τὸν Hegel ἡ διαλεκτικὴ ἀρχὴ δὲν ἀποτελεῖ

μιὰ καθ' αὐτὴ δύντολογική ἀρχή, ἀλλὰ νόμο τῆς καθαρῆς σκέψης, νόμο τῆς γνώσης. Ή πηγαία δύντολογική ὑφακλείτεια ἀφετηρία τῆς διαλεκτικῆς εἶναι γι' αὐτὸν τελείως ἀγνωστη. Ή σκέψη του εἶναι ἰδεαλιστική, δρθολογιστική, ἀτομικιστική καὶ ἀπογυμνωμένη δλότελα διπό τῇ λογική πνευματικότητα τῆς θεωρησης τοῦ 'Ηρακλείτου'. Ιδεαλιστική, διότι μετατρέπει τὴ «Συνείδηση», τὴ «Νόηση», τὴν «Ἴδεά» σὲ δύ, σὲ εἶναι. Γιὰ τὸν Hegel η 'Ιδέα ἀποτελεῖ αὐτὸν τὸ ἀρχικὸ «εἰναι»; τὸ δποτὸ ἀποβάλλοντας τὴ συνείδηση τοῦ καὶ γίνεται πάλι 'Ιδέα, δχι μόνο «εἰναι ἔστι τῆς» ἀλλὰ «καὶ γιὰ τὸν ἔστι τῆς». Κι αὐτὴ η ἀντιθετικὴ διαλεκτικὴ κίνηση καὶ πορεία τῆς 'Ιδέας «ἀπὸ τὸν ἔστι τῆς», «ἔξω ἀπὸ τὸν ἔστι τῆς», «γιὰ τὸν ἔστι τῆς», ἀποτελεῖ τὸ νόημα δλοκλήρου τοῦ γέγνεσθαι, ποὺ συλλαμβάνει η ἀνθρώπινη συνείδηση μὲ τὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Hegel. 'Ετοι, γιὰ τὸν γερμανὸ διαλεκτικό, τὸ νόημα τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἡδικὸ - πνευματικό, ἀλλὰ καθαρὰ λογικό. 'Ενω δηλαδὴ γιὰ τὸν 'Ηράκλειτο τὸ νόημα τοῦ 'Ουτος εἶναι ἡθικὸ μὲ δύντολογικὴ θεμελίωση καὶ ἀπλῶς κοητικά - διαλεκτικὰ συλλαμβάνεται ώστε ἀκέρια τὸ βιωθῆ, γιὰ τὸν Hegel η καθαρὴ νοηματικὴ σύλληψη ἀποτελεῖ τὴν πραγμάτωση τοῦ ἰδεώδους, τῆς 'Ιδέας: δ ἕηρὸς δρθολογιστικὸς χαρακτήρας τῆς σκέψης του εἶγαι προφανῆς. 'Αλλὰ καὶ η ἀτομικιστικὴ ὄρη τοῦ στοχασμοῦ του καθόλου δὲν ἀποκρύπτεται: 'Ἐνω στὴ σκέψη τοῦ 'Ηρακλείτου η ἀτομικὴ ἀπάρνηση καὶ τὸ δύσιμο στὸ ὅλο («δεῖ ἐπεσθαὶ τῷ ξυνθέᾳ», συνιστοῦν τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς ἡθικῆς στάσης, στὸν Hegel τὸ «ὅλον» συναιρεῖται στὴ συνείδηση καὶ μάλιστα στὴν ἐκλεκτὴ φιλοσοφικὴ συνείδηση: τὸ διεμό φθάνει στὴν τελείωσή του ἀπορρόφηση τοῦ «καθολικὸ» (δεσχετα τώρα, δὲν μὲ αὐτὴ τὴν ἀπορρόφηση τοῦ «ἀφηρημένου καθολικοῦ» καταπνίγει τὴν ζῶια προσωπικὴ ζωή του). Η σκέψη τοῦ Hegel, ἀτομικιστικὴ στὴν οὐσία τῆς, εἶναι ἀπολύτως ἀντι - προσωπική: ἀγγοεὶ δλότελα τὴν ἐνδητα τοῦ προσωπικοῦ καὶ τοῦ καθολικοῦ, η διοίσα συνιστᾶ τὴν δύντολογικὴ ρίζα τῆς ἀνθρώπινης θεωρησης. 'Αλλ' αὐτὸν τὸ ἀτομικιστικὸ χαρακτηριστικό τῆς, δπως καὶ τ' ἀλλαδύ (τὸ ἰδεαλιστικό καὶ δρθολογιστικό), ἀποτελοῦν στοιχεῖα δχι μόνο τῆς δικῆς

του σκέψης άλλα «εἰδολογικά» χαρακτηριστικά τού νεώτερου εύρωνταί κοινωνικού πνεύματος, τὸ δποτού κάτω ἀπό γνωστούς κοινωνικούς δρους παραμόρφωσε τὶς θεμελιώδεις κατηγορίες τού ἀρχαίου ἐλληνικού πνεύματος, δπως αὐτές συγελήφθησαν στὴν πνευματικὴ «εμῆτρα» τῆς προσωκρατικῆς ἀρχῆς.

Μιὰ ἐντελῶς ἀντιστροφὴ καὶ «πρακτικιστικὴ» χρησιμοποίηση τῆς διαλεκτικῆς ἀρχῆς ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὸ θεμελιωτὴ τοῦ διαλεκτικοῦ οὐλιομεῦ, τὸν Κάρλ Μάρξ. Οὗτε ὁ Μάρξ, δπως οὗτε καὶ ὁ Hegel, δὲ συνειδητοιοιεὶ τὴ διαλεκτικὴ ἀρχὴ στὴν δυτολογικὴ μέσα στὸν δινόμυωτο ἀφειγόντινον τῆς. Μεγαλοφυῶς δμως προκισθενόμενος τὴν τεράστια μεταμόρφωτικὴ ἐπίδραση τῶν ἀπιστημονικῶν τεχνικῶν ἐπιτεύξεων πάνω στὶς νεώτερες κοινωνικὲς διαμορφώσεις, παίρνει μιὰ τελείως ἀντίθετη στάση ἀπὸ τὴ στάση τοῦ Hegel. Τὸ πρόσθλημα, ὑποστηρίζει, δὲν εἶναι πῶς νὰ ἔρμηγεντουμε καὶ νὰ συλλάβουμε τὸ «κνόημα» τοῦ κόσμου, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν μεταβάλλουμε. Συνεπῶς, τὸ τιθέμενο ζήτημα εἶναι νὰ διεισδύτουμε στὸν τρόπο καὶ τὸ νόμο τῶν μεταδολῶν, ὥστε ἀποκτώντας συνείδηση τῆς νομοτέλειας τοῦ ἀντικειμενικοῦ γίγνεσθαι, νὰ γίνουμε θετικοὶ παράγοντες τῆς ἀνέντης προσθευτικῆς του ἀνέλιξης. Κεντημένος ἀπὸ αὐτὴ τὴν παρώνθηση ὁ Μάρξ ἐπιχειρεῖ τὴν περίφημη ἀντιστροφὴ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Hegel, τὸ γνωστὸ «εστήσιμο στὰ πόδια τῆς». Τὸ ἀρχικὸ—ἀντιδογματίζει—δὲν εἶναι τῇ ίδέᾳ, ἀλλὰ τῇ «Οὐλῇ», αὐτὴ τῇ ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα, ποὺ διάρχει ἔξω καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ γίνεται προσιτὴ μὲ τὶς αἰσθήσεις του. Αὐτὴ λοιπὸν τῇ «Οὐλῇ» δὲν εἶναι σταθερὴ καὶ ἀμετάβλητη ἀλλὰ βρίσκεται σὲ μιὰ ἀδιάκοπη κίνηση, ἀλλαγὴ καὶ μεταμόρφωση, τῇ δύοις πραγματοποιεῖται μὲ τὴν ἀσταμάτητη πάλη τῶν ἀντιθέτων «μέσα στὰ ίδια τὰ πράγματα». "Ετοι ὁ Μάρξ θεμελίωσε τὴν «οὐλιστικὴ διαλεκτικὴ», τῇ δύοις μὲ τὴ διερεύνηση τοῦ ιστορικοῦ-κοινωνικοῦ γίγνεσθαι, διδήγησε στὴ διατύπωση τοῦ ἀπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ σήμερα τὴν πολιτικὴ θεωρία τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος.

Ανεξάρτητα δμως ἀπὸ τὴν ἀναμφισβήτητη ιστορικὴ γονιμότητα αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς σύλληψης τοῦ Μάρξ, διδραματιστὴς τῆς παγκόσμιας σοσιαλιστικῆς κοινωνίας παραμέρισε τὸ τεράστιο ἀσωτερικὸ πνευματικὸ πρόσθλημα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δ. 'Ηράκλει-

τος ἀρχικὰ ξύθεσε καὶ παραμορφωμένα ἀργότερα δ' Hegel παρουσίασε. Διότι ἐὰν δὲν ὑφίσταται θέμα γὰρ συλλάβουμε τὸ νόημα τοῦ κόσμου, ὑπάρχει ὀμοτόνος ζωτικὴ ἀνάγκη γὰρ ἐπιζητοῦμε γὰρ συλλάβουμε τὸ νόημα τῆς Σωῆτοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν κόσμο, μέσα στὸ κοσμικὸ γίγνεσθαι. Ἀναντίρρητα, κάθε ἐποχὴ ἔχει τὸ δικό της ιστορικὸ συγχειριμένο νόημα: στὸ βάθος δμως καὶ πέρα ἀπὸ τὰ κάθε φορὲ «ἱστορικὰ νοήματα» τοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι, ποιὸ εἶγαι τὸ νόημα τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἀέναιο κοσμικὸ γίγνεσθαι; Αὐτὸ τὸ πανάρχαιο ἀρώτημα ποὺ ξεπηδᾶ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀνθρώπινῆς ὑπαρξῆς σὲ όλους τοὺς αἰῶνες καὶ πού, χωρὶς ἀμφιβολία, θὰ τεθῇ δεῖνερα στοὺς ἀνθρώπους τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας τῶν «έλεύθερων διαθῶν καὶ τοῦ ἐκοσμικοῦ διαστήματος». εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ τὸ ἀποκνίζουμε ξεινὸ καὶ γιὰ χάρη τῆς πιὸ μεγαλειώδους ιστορικῆς προσπεικῆς:

Ο Κάρλ Μάρκος, προσηλωμένος μὲς ἀδιέξιλακτο ἀνθρώπινο πάθος στὸ ιστορικὸ - κοινωνικὸ αἴτημα τῆς ἐποχῆς, παραμέρισε τὸ ζωτικὸ πρόβλημα ποὺ θέτει ἡ Ιδιοφυΐα τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου μέσα στὸν κόσμο. Δυστυχώς, δμως, σ' αὐτὸ τὸν παραμερισμὸ ὑπάρχει τὸ «κοπέρμα» τοῦ αὐγχρονοῦ πνευματικοῦ δλοκληρωτισμοῦ, δ' δηποτὸς κατέτηγε πιὸ δξεῖτες καὶ πιὸ ἐπικίνδυνες τὶς ὥδηνες τῆς σημερινῆς μετάβασης τῆς ἀνθρωπότητας ἀπὸ τὴν «προϊστορία στὴν ιστορία» τῆς. Ο ίδρυτης τοῦ διαλεκτικοῦ ὄλισμοῦ, ἀγνοώντας τὴν Ἡρακλείτεια δυτικογικὴ ἀφετηρία τῆς διαλεκτικῆς ἀρχῆς, διηγήθηκε σὲ μιὰ ἀντιδιαλεκτικὴ ταύτιση τοῦ «εἰναι» καὶ τῆς «οὐλης», μ' ἀποτέλεσμα νὰ ἀναγάγῃ τὸ ἐπιστημονικὸ κοσμοείδωλο ποὺ διέπλασε ἡ ἐπιστημονικὴ ἐποχὴ μας σὲ κοσμοθεωρία καὶ ν' ἀπωθήσῃ ἔτοι τὸ πνευματικὸ πρᾶγμα τῆς Ζωῆς. Ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἀπώθηση, μ' δλες τὶς δραματικές τῆς συνέπειες, καθιετᾶ σήμερα ἀναγκαῖχ τὴν προδολή τῆς διαλεκτικῆς πνευματικῆς θεώρησης τοῦ 'Ἡρακλείτου, ὥστε νὰ πληρωθῇ τὸ τεράστιο κενὸ τῆς σημερινῆς θεωρητικῆς σκέψης, τὸ τόσο ἀντίστοιχο μὲ τὸ ἀπόθμενο κενὸ τῆς Φυχῆς τοῦ αὐγχρονοῦ ἀνθρώπου.

Κατ' ἀρχὴν θὰ πρέπη νὰ ὑπογραμμισθῇ δὲ πνευματικὸς χαρακτήρας τῆς διαλεκτικῆς θεώρησης τοῦ 'Ἡρακλείτου. Ο 'Ἐρεσιος στοχαστὴς δηλαδὴ δὲ σταματᾷ στὴ σύλληψη μένο τῶν ἀντιθέσεων μέσα στὸ κοσμικὸ γίγνεσθαι, ἀλλὰ προχωρεῖ στὴν ἀποκά-

λυψη τοῦ ἡθικοῦ καὶ πνευματικοῦ νοήματος. Ἀχρημη περισσότερο μάλιστα, ὑποστηρίζει πώς ἡ φυνέρωση αὐτὴ τοῦ ἡθικοῦ νοήματος δὲ γίνεται στὸν ἀνθρωπὸν ὡς ἀπλῆ μετάδοση «γνώσης», ἀλλὰ ὡς ἀποτέλεσμα ἐσωτερικῆς πνευματικῆς πρᾶξης, ὡς προσωπικὸν ἡθικὸν ἔπιτευγμα. Χωρὶς τὴν ἐσωτερικήν, προσωπικήν, πνευματικήν ἐγρήγορση δὲ ἀνθρωπὸς ἀξιολουθεῖ νὰ παραμένῃ σὲ ὄπνο. ἀν καὶ είναι ξυπνητός, ἀν καὶ ἔχει γεμίσει τὸ νοῦ του μὲν ἔνα σωρὸν ἀπὸ γνώσεις. Πάρα πολλὰ ἀπὸ τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα τοῦ Ἡρακλείτου (βλ. 1, 26, 73, 89), τονίζουν αὐτὴ τὴν θεμελιώδη πεποίθησή του, ἡ δποίκη ὑπογραμμίζει τὸν ἐνορχματικὸν χαρακτῆρα τῆς διαλεκτικῆς του σκέψης. Χωρὶς τὴν προσωπικήν, ὑπαρχητικήν, δυτολογικήν ἀφύπνιση δὲν μπορεῖ δὲ ἀνθρωπὸς μόνος του γ' ἀκούση τὸν «Ἄργον» τοῦ κοσμικοῦ γίγνεσθαι (ἀπ. 50). Ἡ ἀποστροφὴ τοῦ Ἡρακλείτου πρὸς τὴν πολυμάθεια (ἀπ. 40) καὶ τὸν δικαδισμὸν (ἀπ. 104) δὲν ἀπορρέει οὔτε ἀπὸ τὴν ὑποτίμηση τῶν γνώσεων (ἀπ. 35) οὔτε ἀπὸ τὴν δῆθεν δλιγαρχικὴν ἀριστοκρατικὴν νοοτροπία (ἀπ. 116). Ἀπλῶς ἀποτελεῖ ἐμφαντικὴ διατύπωση τῆς θεμελιακῆς ἀποφῆς του, διτὶ ἡ προσωπικὴ πνευματικὴ ἐγρήγορση ἀποτελεῖ τὸν πρῶτο δρό γιὰ νὰ καταστῇ δὲ καθεὶς «ἄριστος» (καὶ ὑπογραμμίζουμε τὸ «ἔ καθεῖς», διότι στὴ σκέψη τοῦ Ἡρακλείτου δὲν ὑπάρχει κανένας ἀτομικιστικὸς ἐκλεκτισμός, δπως προκατείλημμένα βλέπουν οἱ σημερινοὶ συνταγολόγοι «μαρξιστὲς»). Ἡ διάχριση ποὺ κάνει μεταξὺ τῶν «ἄριστων» καὶ τῶν «πολλῶν» ἢ τῶν «μυρίων», είναι καθαρὰ πνευματική, διότι δὲ βασίζεται σὲ ἔνα ἐκ τῶν προτέρων δυτολογικὸν ἢ κοινωνικὸν διαφορισμὸν τῶν ἀνθρώπων. «Ολοὶ οἱ ἀνθρώποι, κατὰ τὸν Ἡράκλειτο, ἔχουν μέσα τους τὴν προϋπόθεση καὶ τὴ δυυχτότητα νὰ κατακτήσουν τὴν φρόνηση: «ἄνθρωποισ: πᾶσι μέτεστι γιγνώσκειν ἔωυτοὺς καὶ φρονεῖν». Ὁ ἐνορματικὸς Ἑλληνας διαλεκτικὸς δὲν δπῆρε θεμελιωτής τοῦ δυτολογικοῦ μόνον οδμανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ καθολικοῦ καὶ τοῦ πανανθρώπινου.

Ποιὰ είναι λοιπὸν ἡ διαλεκτικὴ θεώρηση τοῦ Ἡρακλείτου; «Ἡ δέναη φοὴ τοῦ δυτοῦς. «Ολα ἀποτελοῦν ἔνα καὶ ἀπὸ τὸ ἔνα προέρχονται δλα. Τίποτε δὲ μένει σταθερό, «πάντα ρεῖ» καὶ «οὐδὲν μένει». Κάθε τι ἀλλάζει, είναι καὶ δὲν είναι, εἰμαστε καὶ δὲν εἰμαστε. Καὶ πῶς ἐπιτελεῖται αὐτὴ ἡ φοῇ αὐτὴ ἡ ἀδιάκοπη

κίνηση καὶ ἀλλαγή; Μὲ τὸν «πόλεμον», τὴν «έριν», τὴν «πάλη τῶν ἀντιθέτων» (ἀπ. 80). Ὁ πόλεμος εἶναι «πατὴρ πάντων», ἡ «έρις» καθολική, κάθε τι μέσα του χρύβει τὴν ἀντίθεση, ἡ δροῖα τὸ διασπάς, τὸ διαρρηγνύει καὶ τὸ «πειθάνει». Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ κρατηθῇ «ἄτμητο», σὲ μιὰ κλειστὴ ἀτομικὴ περιχαράκωση. Ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίθεση τὸ διασπάς καὶ δὲν «έμένει». Κι αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ διάσπαση καὶ συντριβὴ δλων ποῦ δδηγεῖ; Στὸ θρήμαβο τοῦ δλου, «Ολα τὰ ἀτομικὰ ἀλλάζουν, τὰ πάντα πεθαίνουν γιὰς νὰ ζῆσῃ τὸ δλον, γιὰς νὰ ὑπάρξῃ τὸ πᾶν. Πολλότητες ἐντάσσονται σὲ ἔνωσεις γιὰς νὰ ὑπάρξουν συνθέσεις, συνθέσεις ἀποσυντίθενται γιὰς νὰ ἐμφανισθοῦν εὐρύτερες δλότητες καὶ οἱ δλότητες σδύνουν μέσα στὸ «ζείζων» πᾶν. «Ἐτοι ή ροή εἶναι «Νόμος», ἀποτελεῖ «Δίκην» καὶ «εργαφὴ «Ἄρμονίη» (ἀπ. 8 καὶ 51). Δὲν εἶναι τυφλὴ ἀναγκαιότητα, δὲν ἀποτελεῖ «παιχνίδι», ἔχει μέσα της «Λόγο», «περιέχει νόημα», ὑπακούει σὲ «μέτρα»: δλο τὸ γίγνεσθαι ἐπιτελεῖται μὲ τὶς συντριβὲς τῶν ἀτομικῶν «ὕδρεων», συντριβὲς ποὺ συνιστοῦν «όμολογία τοῦ ἔνιαίου», γίκη τοῦ παντός.

Απ’ αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἡρακλείτεια δυτολογία ἀναπτυδεῖ καὶ ἡ ἡθικὴ πνευματικὴ δεοντολογία. «Ολοι οἱ ἀνθρώποι μποροῦν νὰ ἔχουν γνῶση τοῦ ἔχυτοῦ τους καὶ δρθὰ νὰ σκεφθοῦν: 'Αρχεῖ νὰ «άκούσουν» καὶ νὰ «όμολογήσουν» τὸν «ξυνδ (κοινὸ) Λόγο». 'Αρκεῖ νὰ μὴ σταθοῦν «άεινετοι» καὶ νομίζουν δτι ἔχουν «ἴδιαν», ἀτομικήν, «φρόνησιν»: «Διὸ δεῖ ξπεσθαι τῷ ξυνῷ». ᩴ ἐσωτερική, προσωπική, αὐτεξούσια προσφορὰ στὸ δλο, ἡ συμμόρφωση πρὸς τὸ «Λόγο» ποὺ διέπει τὰ πάντα, σώζει ἀπὸ τὴν ἀναπόφευκτη ἀτομικὴ συντριβήν. ᩴ διάσωση τοῦ προσωπικοῦ βρίσκεται στὴν ἐνδιητική, προσδοχή, ἀποδοχή, παραδοχὴ τοῦ δλου. Τὸ κοσμικὸ γίγνεσθαι, ποὺ τρέφεται μὲ τοὺς ἀτομικοὺς θανάτους, προσφέρει αὐτὸ τὸ «μέγιστο μάθημα». «Ἐτοι τὸ «ξπεσθαι τῷ ξυνῷ» ἀποτελεῖ γίκη κατὰ τοῦ θανάτου, πνευματικὴ ἔξουδετέρωση τῆς δειλίας, θεμέλιο ὑπαρξιακὸ τοῦ ἀνδρικοῦ ἡρωικοῦ πνεύματος: ἀποτελεῖ μιὰ βεβαίωση τῆς Ζωῆς ὕστερα ἀπὸ τὴν τραγικὴ γεύση τοῦ θανάτου. Εἶναι, ἐπίσης, μιὰ ἐνότητα καὶ αὐθεντικὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄλλους, μὲ τοὺς συνανθρώπους: ἡ ἀτομικὴ ἀπάρνηση σημαίνει ἐπιστροφὴ στὴν κοινὴ βάση, τὸν κοινὸ παρονομαστή, στὸ κοινὸ «είναι» στὸ δποῖο δλοι οἱ ἀνθρώποι μετέχονται. ᩴ παραδοχὴ τοῦ

δντος δδηγεται στὸν ἔνα κάλπο τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας. Ἀκόμη τὸ «ἔπειθαι τῷ ξυνῷ» σύνει τὴν «ὑδρίγη» τὴν δασένεια πρὸς τὸ διπέρτατο. «Ἐν, τὴν ὕδριν ποὺ εἶναι μιὰ φωτὶὰ χειρότερη ἀπὸ κάθε πυρκαϊά («ὑδρίγη χρή» σιγενύναι μᾶλλον ἢ πυρκαϊήν). Καὶ τὸ σύνειμα τῆς «ὑδρίως» δδηγεται στὴν ὑφεστη παραδοχὴ πεδίῳ θεῖος ἢ διαλεκτικῇ ἡρακλείτεια σκέψη: «Οὐδέσσων λόγους ἤκουσα, οὐδεὶς ἀφίκεται ἐξ τοῦτο. Ωστε γινώσκειν δτὶ σοφὸν θεῖται πάντων κεχωρισμένον». Τὸ διπέρτατον «Ον εἶναι ἔνα μὲ τὸ δν ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κοινὴ βάση τοῦ ἀνθρώπινου γένους, δὲν εἶναι δμως καὶ «ταῦτόν». Εἶναι «πάντων κεχωρισμένον», «έπειταια τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεων», τὸ «ἀεὶ δν» ποὺ στηρίζει δλόκληρο τὸ κοσμικὸ γίγνεσθαι. Η ἀντιδιαλεκτικὴ ταύτιση τοῦ διπέρτατου «Ουτος μὲ τὸ «Εἶναι» (στὸ δποτο καὶ δ ἀνθρωπὸς μετέχει) δὲ βρίσκει θέση στὴν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ «ὑδρίγη» σκέψη τοῦ «Ηρακλείτου». Αντίθετα, ἢ καταπληκτικὴ αὐτὴ—προχριστιανικὴ—σύλληψή του προχωρεῖ ἀκόμα περισσότερο: Τὸ διπέρτατον «Ον, τὸ «Σοφόν», δὲ θέλει νὰ ἀποκαλῆται μόνον «Ἐν» καὶ «ἔθέλει Ζηνὸς δνομα». Τὸ διπέρτατον «Ου δὲν εἶναι ἔνα καθολικὸ ἀφηρημένο, ἀδριστο, γενικό» εἶναι «ἐπώρυπο», συγκεκριμένο, προσωπικό. «Ἐν τὸ σοφὸν μούνον λέγεσθαι σύν δὲν έθέλει καὶ έθέλει Ζηνὸς δνομα». Η σύλληψη τοῦ «Ηρακλείτου» εἶναι ἀληθινὰ ἀνυπέρβλητη (δν καὶ έμεινε κρυμένη γιὰ δλους τοὺς μέχρι αῆμερα ἐρμηνευτές του). «Οὐκ έθέλει καὶ έθέλει Ζηνὸς δνομα»: Δὲν τὸ θέλει τὸ δνομα σὲ μιὰ ἀνθρωπομορφικὴ ἔννοια καὶ σημασία τὸ θέλει γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν προσωπικὴ πνευματικὴ παρουσία του. Ο «Ηράκλειτος, πιστὸς στὴν διπέρτατη, τὴν «ἀνέλπιστη» ἀλπίδα, ποὺ ἔγκειται στὸ ἐσωτερικὸ ἀνθρώπινο εἶναι (ἀπ. 18 καὶ 36), ἀγγίξε τὴν ὑφεστη γνώση ποὺ μπορεῖ νὰ φύσῃ δ φιλόσοφος. Μέσα ἀπὸ τὴν τραγικὴ αἰσθηση τοῦ κοσμικοῦ γίγνεσθαι: ἔρθασε στὴ «Σοφία», ποὺ εἶναι ἢ ἔνότητα τῆς πνευματικῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ δυτολογικὸ ἀφθαρτο, τὸ ἀνθρώπινο καθολικὸ καὶ τὸ αἰώνιο Προσωπικό. «Ἔτσι ἡ ἀνθρώπινη δίψα γιὰ τὸ ἀπόλυτο στὴν ἡρακλείτεια θεώρηση τοῦ δντος βρίσκει πλήρωση καὶ δικαίωση.

«Ωστόσο, ἐὰν κατὰ τὴν ἐποχὴ του δ πιὸ ἀληθινὸς φιλόσοφος τῶν αἰώνων, στὴν πνευματικὴ του πρόσωπη, συναντοῦσε τὴν ἀντίδραση τοῦ φυσικοῦ ἐγωισμοῦ τῶν συνανθρώπων του, σή-

μερα ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν ἔχει: γ' ἀντιμετωπίση τοῦτο ἀτομικισμός αφηνομένο στὰ ἔγκατα τῆς ἀνθρώπινης μεταρρήσης, γομοτελειακά προσδιορισμένο ἀπὸ τὴν ὑφὴ τῶν σημερινῶν ἀνταγωνιστικῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, καὶ ἔνα μηχανιστικὸν ἐπιστημονισμόν καθορισμένο ἀπὸ τὴν ὑποτέλεια τοῦ ἀνθρώπου στὸ δρυθὺν τοῦ σημεριγού παραγωγικοῦ τεχνικοῦ μηχανισμοῦ. 'Η ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λόγους παραμόρφωση τῆς ἀνθρώπινης «οἰδοῖας» ἐμφανίζει: στὴν ἀνθρώπινη συνείδηση ὡς δινείρο, φενάκη καὶ ἀπάτη, αὐτὴ τὴν ἐνότητα μὲ τὸ καθολικό καὶ τὸ αἰώνιο. "Ἐτοι τὸ τραγικὸν κοσμικὸν γίγνεσθαι:, ποὺ ἀσύνειδα καὶ διδυνηρὰ βουτίζει: στὸ βάθος τῆς ψυχῆς τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, δῆγεται στὸν ἀδιέξοδο ἀπελπισμὸν καὶ στὸ μηδενιστικὸν πνιγμό. Τούτη δημοσίη ἡ ἐσχατη κατάληξη ὑπογραμμίζει: ἀκριβῶς τὴν ζωτικὴν ἀνάγκην ποὺ ἔχει: δούλη τοῦ ψυχρούς κόσμους ἀπὸ μιὰ καικούρια πνευματικὴν θεωρησην τοῦ κόσμου, διμόλογη μὲ τὴν θεωρησην τοῦ Ἐφέσιου σοφεῦ, ποὺ διακρισμένος περιμένει: ἀκόμα τὸ τέλος τῆς ἀνθρώπινης «προϊστορίας», ποὺ στὰ χρόνια του μόλις εἶχε ἀρχίσει. 'Η προοπτικὴ τοῦ σημερινοῦ ιστορικοῦ γίγνεσθαι, καθὼς δημιουργεῖ τὴν βάσιμη πρόβλεψη διτοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀγακτήσῃ καὶ πάλι: τὸ κοσμικό καὶ ἀνθρώπινό του πλαίσιο, γενόμενος κύριος τοῦ παραγωγικοῦ τεχνικοῦ μηχανισμοῦ του καὶ ὑπερνικώντας τὶς ἀνταγωνιστικές κοινωνικές σχέσεις, μᾶς κάνει νὰ «ἐλπίσουμε τὸ ἀνέλπιστο», ποὺ δούλη τοῦ θεωροῦντος δρο γιὰ τὴν πιὸ βαθειὰ ὀντολογικὴ διερεύνηση (ἀπ. 101). "Ἐτοι καὶ μεῖς, ἀκολουθῶντας τὰ ἀληθινὰ χρέα τῆς σκέψης τοῦ μέγιστου διεπλεκτικοῦ, κι: δοῦ μονομερῶς τὶς «πρακτικιστικές» ἀξιοποιήσεις τῆς, μένουμε πιστοὶ στὸ Ἑλληνικὸν πνευματικό μας κύπετρο καὶ στὸ βαθύτερο σημερινὸν ἀνθρώπινο χρέος μας.